

ANNALES SCIENTIA POLITICA

VOLUME 6, NUMBER 2, 2017

ANNALES SCIENTIA POLITICA

Vol. 6, No. 2, 2017

SOLIK, M. – BAAR, V.: The Russian Orthodox Church as an instrument of Russian religious soft power abroad. A case study of Ukraine. *Annales Scientia Politica*, Vol. 6, No. 2 (2017), pp. 19 – 46.

MARTIN SOLIK – VLADIMÍR BAAR

Department of Human Geography and Regional Development
Faculty of Science
University of Ostrava
Czech Republic
E-mail: martin.solik@osu.cz
vladimir.baar@osu.cz

Abstract:

This study takes a closer look at the kind of power that is used by one country in order to achievement of its aims in another country abroad. This is the phenomenon of “soft power”, which is presented in this study in a different dimension. In the literature, the term of “soft power” is usually associated with the Western world, culture, attractions and no constraint and coercion. This paper exposes the role of the Patriarchate of Moscow in the Kremlin foreign policy toward Ukraine. Russian Orthodox Church as an institute is increasingly becoming an obedient weapon of the Russian concept of “soft power” that in the hands of the current Russian political leaders is taking on growing dimensions and dangerous forms. The authors point out that the religious concept of “soft power” is different significantly compared to the American (the West) model of the “soft power” and present specific activities pro-Russian religious organizations under the auspices of Russian Orthodox Church in Ukraine. A Success or failure of this kind of Russian soft power is subsequently evaluated in the conclusion.

Keywords:

Russian Federation, Ukraine, Soft Power, Religion, Church, Policy.

RUSKÁ PRAVOSLÁVNÁ CIRKEV AKO NÁSTROJ RUSKEJ NÁBOŽENSKEJ MÄKKEJ MOCI V ZAHRANIČÍ. PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA UKRAJINY

MARTIN SOLIK – VLADIMÍR BAAR

Department of Human Geography and Regional Development
Faculty of Science
University of Ostrava
Czech Republic
E-mail: martin.solik@osu.cz
vladimir.baar@osu.cz

Abstract:

This study takes a closer look at the kind of power that is used by one country in order to achievement of its aims in another country abroad. This is the phenomenon of "soft power", which is presented in this study in a different dimension. In the literature, the term of "soft power" is usually associated with the Western world, culture, attractions and no constraint and coercion. This paper exposes the role of the Patriarchate of Moscow in the Kremlin foreign policy toward Ukraine. Russian Orthodox Church as an institute is increasingly becoming an obedient weapon of the Russian concept of "soft power" that in the hands of the current Russian political leaders is taking on growing dimensions and dangerous forms. The authors point out that the religious concept of "soft power" is different significantly compared to the American (the West) model of the "soft power" and present specific activities pro-Russian religious organizations under the auspices of Russian Orthodox Church in Ukraine. A Success or failure of this kind of Russian soft power is subsequently evaluated in the conclusion.

Keywords:

Russian Federation, Ukraine, Soft Power, Religion, Church, Policy.

Úvod

V podmienkach novovzniknutej Ruskej federácie (ďalej len RF) nastala vlna náboženského obrodenia, ktorá sa čoskoro začala prejavovať vo všetkých oblastiach ruskej spoločnosti. V tomto období začal opätovne narastať vplyv a mocenské postavenie Ruskej pravoslávnej cirkvi Moskovského patriarchátu, ktorý bol tlmený počas 70 rokov trvajúceho komunistického režimu. Práve ruská pravoslávna cirkev (ďalej len RPC) – ako najväčšia náboženská organizácia a zároveň inštitúcia v RF – sa postupom času stala významným aktérom v ruskej spoločnosti, vyjadrujúcim sa k zásadným otázkam morálky, politiky či ekonomiky.

Toto podivuhodné prepojenie má svoje historické korene. RPC totiž od konca 10. storočia

tvorila pevnú súčasť ruského štátu a v súvislosti so súčasným preferovaním rigidného nacionálneho konzervativizmu počíta s podporou RPC – predovšetkým v oblasti morálno-duchovných zásad – i súčasná štátna moc na čele s ruským prezidentom Putinom. V duchu spojenectva s cirkvou, ktoré predstavuje jeden z najdôležitejších elementov režimu V. Putina totiž „náboženstvo posväcuje štát, zatiaľ čo štát chráni náboženstvo“ (Stier, 2014).

Navyššie sila RPC nespočíva len v spolupodieľaní sa na domácej politike. Najväčšia pravoslávna cirkev na svete prežila rozpad Sovietskeho zväzu v podstate bez straty územnej integrity. Svoj vplyv si viac-menej udržala v celom postsovietskom regióne, prostredníctvom jurisdikčne podriadených cirkví, ktoré sa však nachádzajú na území nezávislých štátov. Z toho vyplýva, že RPC je nielen pevným spojencom ruského štátu vo vnútroštátnej politike, ale i v politike zahraničnej. Kremel totiž využíva ako spoločenský vplyv RPC, tak i jej nadnárodný charakter a bohaté diplomatické skúsenosti, ktorých historické korene siahajú až do 18. storočia.

Cieľom tejto štúdie nie je analýza RPC z religiózneho kontextu. Skôr sa snaží poukázať na to, z akého dôvodu sa táto cirkev stala partnerom a súčasne nástrojom politických elít v RF pri vykonávaní politiky. Zároveň sa zaoberá využívaním RPC ako sofistického nástroja RF v ruskej zahraničnej politike. Tieto aktivity RPC sa však často stávajú mechanizmom manipulácie spoločnosti, rovnako ako prostriedkom pre posilňovanie ruského vplyvu v susedných krajinách RF – v tzv. ruskom blízkom zahraničí. Z tohto dôvodu autori vychádzajú z predpokladu, že postupom času sa stala RPC (a jej jurisdikčne podriadené cirkvi) nástrojom ruského zahranično-politického konceptu mäkkej moci (v origináli: *soft power*), prostredníctvom ktorého Kremel nevojenskými a neenergetickými prostriedkami ovplyvňuje susedské štáty RF.

V predkladanej štúdii je ambícia zodpovedať na nasledujúce výskumné otázky: Na základe akých kritérií je založený kooperačný vzťah cirkev–štát v ruských podmienkach? Akými prostriedkami presadzuje RPC v kooperácii s RF svoj vplyv v ruskom „blízkom zahraničí“, konkrétne na Ukrajine? Boli, resp. sú tieto aktivity úspešné, čo sledujú? Na koľko sa práca venuje skúmaniu aspektu mäkkej

kej moci, teda náboženskej vplyvnej organizácie, ktorú využíva RF ako nástroj svojej zahraničnej politiky, nemôže sa štúdia spoliehať čisto na kvantitatívne, štatistické údaje. Samotná koncepcia, ktorá vyplýva z moci kultúry, hodnôt, symbolov a ideí je ťažko merateľná a vyžaduje hĺbkovú analýzu.

Autori i z tohto dôvodu zvolili pre výskum kvalitatívnu metódu.¹ Konkrétne sa jedná o kvalitatívnu metódu jedno-prípadovej štúdie, pre ktorú je typická „detailná analýza prípadu, ktorý bol zvolený ako objekt výskumu. Jej cieľom je poskytnúť hlboké porozumenie, alebo príčinné vysvetlenie vybraného prípadu“ (Kořan, 2008, s. 33). Kvôli špecifickej náboženskej situácii na Ukrajine a kvôli skutočnosti, že RF od 90. rokov 20. storočia deklaruje, že Ukrajina predstavuje pre RF najdôležitejší štát v postsovietskom priestore, odvolávajú sa na „zdieľanú rusko-ukrajinskú identitu“ (Laryš, 2006, s. 68) a spoločné pravoslávne dedičstvo „Svätej Rusi“, autori využijú tzv. jedinečnú prípadovú štúdiu. Základnou charakteristikou tohto typu prípadovej štúdie je, že „jej nejde o nič iného, než o hlboké porozumenie jednému jedinému prípadu, bez ambícií povedať čokoľvek teoreticky relevantného a zovšeobecňujúceho“ (Kořan, 2008, s. 33).

Túto metódu autori zvolili i z toho dôvodu, že nemajú ambíciu testovať, ani vytvárať žiadnu teóriu, ale sústrediť sa na fenomén náboženstva – ako aspekt mäkkej moci – v ruskej zahraničnej politike. Domnievajú sa totiž, že detailné a praktické znalosti, ktoré táto štúdia ponúka, majú svoju vedeckú a využiteľnú hodnotu samu o sebe, bez nutnosti teoretického zovšeobecňovania. Okrem toho štúdia využíva metódu kvantitatívnej obsahovej analýzy a pozostáva z analýzy oficiálnych dokumentov a článkov RPC a ďalších odborných štúdií. Práca využíva tak primárne, ako i sekundárne zdroje. Okrem už zmienených oficiálnych dokumentov RPC sú v tomto smere podnetné práce napríklad od J. Haynesa (pri teoretickom vymedzení), alebo od A. Curanovič, N. Lomagina, S. Zdioruka, O. Harana či D. Payneho, ktoré sa zaoberajú vzájomným vzťahom medzi RPC a štátom v kontexte vnútroštátnej i zahraničnej politiky.

¹ Pri kvalitatívnych metódach ide predovšetkým o porozumenie analyzovaných fenoménov v ich historickom a kultúrnom kontexte, čo platí aj pre túto prácu.

Náboženstvo ako predmet výskumu v spoločenských vedách

I napriek tomu, že fenomén náboženstva a náboženských inštitúcií ponúka vcelku širokospektrálne podmienky a alternatívy pre relevantný výskum v spoločenských vedách, bolo z dlhodobého horizontu opomínané. Sociálne vedy sa otázke náboženstva dlhodobo vyhýbali, alebo sa výskum snažili zredukovať a previesť na existujúce politické koncepty, ako sú sociálne hnutia, alebo medzinárodne inštitúcie. Ako podotýka P. Kratochvíl, „až po teroristických útokoch z 11. septembra 2001 sa štúdium náboženstva stáva obvyklou témou zahraničnopolitických analýz (Kratochvíl, 2011, s. 20) a nastáva určitý posun v tejto oblasti.

V tomto kontexte sa však vytvárali analýzy monitorujúce skôr islamské náboženstvo, ktoré bolo takmer výhradne spojované s negatívnymi konotáciami ako napríklad terorizmus, fundamentalizmus, snaha o zavádzanie náboženských predpisov do vnútroštátneho zákonodarstva a podobne. Na druhej strane sú však v minimálnej miere predostierané analýzy, ktoré by sa pokúšali ozrejmiť dopad náboženských organizácií na vnútornú, ale i na zahraničnú politiku jednotlivých štátov. Mnohí by však mohli namietkať, že vplyv náboženských spoločenstiev na spoločnosť či politických reprezentantov je v súčasnosti vo svete marginálny najmä v dôsledku siliaceho fenoménu sekularizácie. Avšak „téma o lineárnej sekularizácii sveta, ktorá je nutným sprievodným javom hospodárskej a spoločenskej modernizácie, sa javí stále výraznejšie ako prostý odraz prílišného kultúrneho sebavedomia Západu, ktorý však nemá univerzálnu platnosť dokonca ani na Západe samotnom“ (Kratochvíl, 2011, s. 20).

Obnovený záujem o náboženstvo a medzinárodné vzťahy sa pretavil i do zahraničnej roviny. Vzniklo pomerne mnoho štúdií, ktoré sa zaoberali výskumom nadnárodných náboženských aktérov, stelesňujúcich buď hrozbu, alebo naopak posilnenie globálneho systému (T. Banchoff, 2008; R. Falk, 2001; J. Fox a S. Sandler, 2004; J. Haynes, 2007, 2012; D. Johnston, 2003; F. Petito a P. Hatzopoulos, 2003; G. Shani, 2009; S. M. Thomas, 2005).

Vzhľadom k tomu, že medzinárodný systém bol po rozpade bipolarity značne prestúpený globalizáciou, J. Casanova (1994) priblížil

proces „náboženskej deprivatizácie“¹ a J. S. Nye (1990) popisoval zmeny v medzinárodných vzťahoch, kde tvrdá moc (v origináli: hard power) nátlaku ustupuje prenikaniu tzv. mäkkých prostriedkov moci, ktoré spočívajú vo využívaní nenásilných postupov a princípov a zároveň sú atraktívne pre druhú krajinu (Nye, 2004). Nye neskôr rozvinul svoju tézu a vo svojej dnes už kultovej knihe s názvom *Soft Power: The Means To Success In World Politics*, kde definoval 3 primárne zdroje mäkkej moci. Jednalo sa o kultúru (tam, kde je príťažlivá pre ostatných), politické hodnoty (pokiaľ sa nimi elity riadia doma i v zahraničí) a zahraničnú politiku (pokiaľ ju ostatní vnímajú ako legitímnu a majúcu morálnu autoritu) (Nye, 2004).²

Značným limitom nielen Nyeho koncepcie, ale i ďalších autorov skúmajúcich fenomén mäkkej moci je však skutočnosť, že tento výskum sa z dlhodobého horizontu vzťahoval výlučne na západné krajiny, resp. na ich hodnoty. Analýzy aspektov mäkkej moci v ideologicky odlišných veľmociach ako napríklad RF, India, alebo Čína neboli dlhé obdobie predmetom záujmu výskumníkov. Príčinou nezájmu bol všeobecne prijímaný, avšak mylný predpoklad, že zahraničná politika krajín ako RF či Čína nedisponuje žiadnou mäkkou mocou, nevyužíva ju vo svojej zahraničnej politike, a že sa sústreďuje výlučne len na tvrdé mocenské prostriedky. Je však nutné poznamenať, že konkrétne ruská mäkká moc (predovšetkým v „blízkom zahraničí“ RF) je skutočne špecifická tým, že obsahuje istý stupeň nátlaku, a má

¹ Konkrétne teóriu deprivatizácie náboženstva predstavil José Casanova vo svojom diele *Public religions in Modern World* z roku 1994. Ten definoval pojem „deprivatizácie náboženstva“ ako termín, „ktorý má zahrnúť výskyt nových historických udalostí, ktoré znamenajú prinajmenšom kvalitatívne určitý zorat v tom, čo sa považovalo za sekulárne trendy. Náboženstvá vstupujú na celom svete do verejnej sféry a do arény politických súbojov – aby sa priamo zúčastnili bitiek, ktoré určujú moderné hranice medzi sférou verejnou a súkromnou, medzi právom a morálkou, medzi jednotlivcom a spoločnosťou, medzi rodinou, občianskou spoločnosťou a štátom, medzi národmi, štátmi, civilizáciami a svetovým systémom“ (cit. podľa Harmanoš, 2010, s. 955 – 956).

² Okrem toho sa tento harvardský akademik domnieva, že kultúra a ideológia potrebujú mať dostatočnú atraktivitu, aby si zaistili skutočne pozitívne prijatie.

teda oveľa bližšie k moci tvrdej než je tomu u iných štátov.¹

Vymedzenie „náboženskej mäkkej moci“ suverénneho štátu.

Nyeov koncept mäkkej moci bol postupom času rozšírený a obohatený o náboženský aspekt, ktorý Nye opomínal a zaoberal sa skôr sekulárnymi zdrojmi mäkkej moci. Religióznym aspekt mäkkej moci rozpracoval predovšetkým britský akademik J. Haynes. V roku 2007 publikoval dielo s názvom *An Introduction to International Relations And Religion*. V ňom okrem iného poukazuje na razantné preniknutie náboženstva do medzinárodnej politiky. Domnieva sa, že rozliční náboženský predstavitelia postupne nadobudli presvedčenie, že „angažovanosť v politike je esenciálnou vecou a predstavuje súčasť ich etiky“ (Haynes, 2007, s. 33).

Haynes konštatuje, že „náboženstvo môže byť formou mäkkej moci“ (Haynes, 2007, s. 42) a podotýka, že využívanie náboženstva ako jedného z aspektov mäkkej moci nie je vonkoncom nový fenomén. Kresťanské a moslimské náboženské misie na cudzích územiach v minulosti vykazovali jasné znaky vplyvných nadnárodných organizácií. Ich cieľom bola snaha o zmenu náboženských noriem ľudí, hodnôt, viery a predovšetkým ich názorov (Haynes, 2007). Vo svojej práci z roku 2007 mal britský akademik ambíciu poukázať na náboženské organizácie a ich spolupodieľanie sa na zahraničnej politike Spojených štátov amerických, Indie, Saudskej Arábie a Iránu. Na tieto krajiny (okrem Saudskej Arábie) nadviazal i vo svojej druhej významnej práci, týkajúcej sa mäkkej moci a náboženstva. Jednalo sa o publikáciu z roku 2012 *Religious Transnational Actors and Soft Power*.

Ako už samotný názov evokuje, autor svoju analýzu prehľbuje o vplyv náboženských nadnárodných aktérov (teda presahujúcich hranice jedného štátu) v kontexte mäkkej moci. I keď týmto náboženským nadnárodným organizáciám chýbajú atribúty tvrdej moci, pri presa-

dzovaní svojich záujmov vychádzajú z iných špecifických aspektov, predovšetkým ideologického formátu. Haynes zdôrazňuje, že dynamika súčasného a postupujúceho náboženského pluralizmu ovplyvňuje globálne politické prostredie tým, že podnecuje rôzne aktivity náboženských nadnárodných aktérov, ktoré majú často významný dopad na medzinárodnú politiku, bezpečnosť a poriadok.²

Pri prvotnom vymedzení pojmu „náboženská mäkká moc“ suverénneho štátu vychádzame z predpokladu, že náboženský aktér, ktorý sa spolupodieľa na realizovaní zahraničnej mäkkej moci určitého suverénneho štátu je v súčinnosti, či v kooperácii s týmto štátom. V tomto smere je možné súhlasiť s Haynesom, ktorý definuje pojem „štátny náboženský aktér“. Táto skupina náboženských aktérov je úzko prepojená s administratívami suverénnych a nezávislých štátov, za účelom zefektívnenia zahraničnej politiky daného štátu (Haynes, 2007).³ Náboženský aktéri sa teda usilujú vplyvať na zahraničnú politiku štátu tým, že presadzujú určité hodnoty, normy a viery v zahraničí.

Táto interakcia môže mať rôzne podoby, a teda nie je jasne vymedzený exaktný vzorec ako má toto vzájomné pôsobenie vyzeráť. „Niekedy je to štát, ktorý koordinuje nerozhodnejšie náboženské organizácie, ale v mnohých prípadoch vzťahy cirkev–štát pripomínajú spoluprácu,⁴ ktorá

¹ Ostatne V. Putin pred prezidentskými voľbami (v tom čase bol dosluhujúci premiér RF) v marci 2012 vo svojom článku s názvom *Rusko a meniaci sa svet* záujem o mäkkú moc zhodnotil rýdzo pragmaticky ako „matricu nástrojov a metód na dosiahnutie politických cieľov bez použitia zbraní, ale tým, že sa vyvíjajú informačné a iné páky vplyvu“ (Putin, 2012).

² Inými slovami, autor sa usiluje potvrdiť tézu, že náboženský nadnárodný aktéri majú čoraz väčší vplyv v medzinárodnej politike, predovšetkým v dôsledku globalizácie. V kontexte mäkkej moci súčasne analyzuje niekoľko špecifických nadnárodných náboženských aktérov, ako napríklad rímsko-katolícku cirkev, amerických evanjelických protestantov, Organizáciu islamskej spolupráce, sunnitské extrémistické skupiny (Laskar-e-Taiba, Al-Káida) či šiitske náboženské nadnárodné siete na Strednom východe (vrátane Iránu a Iraku) (Haynes, 2012).

³ Okrem tohto typu vymedzuje Haynes i druhý typ náboženských aktérov, ktoré nazýva „neštátni“ náboženský aktéri, teda bez priamej podpory štátu. Zvyčajne sa jedná o náboženských predstaviteľov, či už z radov jednotlivcov, alebo zoskupených v rôznych hnutiach či organizáciách, ktorí sú aktívni v zahraničnom kontexte. Často sa spájajú s inými náboženstvami za účelom angažovania sa v rôznych globálnych otázkach, alebo sa snažia budovať nadnárodné siete za účelom dosiahnutia ich cieľov (Haynes, 2007).

⁴ Táto vzájomná spolupráca prichádza prirodzene, nakoľko obe strany definovali spoločnú oblasť

je prospešná pre obe strany a založená na vzájomnej závislosti“ (Curanović, 2012a, s. 7). Ako však následne Curanović dopĺňa, i keď sa môže jednať o spoluprácu, v tomto vzťahu má štátna administratíva dominantné postavenie voči náboženskej inštitúcii. Dominantná pozícia štátu sa prejavuje okrem iného tým, že v prípade rozdielnosti stanovísk či záujmov to bude takmer vždy (azda okrem Iránu, ktorý je špecifický prípad) náboženská inštitúcia, ktorá sa prispôsobí, a teda podriadi štátu a jeho požiadavkám, nie naopak (Curanović, 2012a).

Ak bude náboženskému aktérovi umožnený prístup s cieľom ovplyvňovať rozhodovacie procesy v rámci zahraničnej politiky štátu, neznamená to automaticky úspech. Aby bol dopad náboženského aktéra na politiku štátu (nielen na zahraničnú, ale i na vnútroštátnu) čo najefektívnejší, je nevyhnutné vziať do úvahy niekoľko zásadných faktorov. Zo strany náboženského aktéra je nevyhnutné vybudovať si pozitívnu reputáciu a renomé nielen u predstaviteľov vlády daného štátu – teda u politikov, ale taktiež budovať prospešné vzťahy s kľúčovými aktérmi i v spoločnosti, rovnako ako podporovať vplyvné vzťahy s printovými a elektronickými médiami, ovplyvňovať verejnú mienku či využívať techniky lobbingu (Haynes, 2007). Takáto podpora verejnosti slúži ako určitý mandát, prostredníctvom ktorého sa náboženský aktér bude môcť spolupodieľať na tvorbe vnútroštátnej a zahraničnej politiky daného štátu.

Haynes zdôrazňuje, že celkovo je schopnosť náboženských aktérov ovplyvňovať štátnu zahraničnú politiku pravdepodobne najintenzívnejšia vtedy, keď je – ako to bolo napríklad v Spojených štátoch amerických po 11. septembri 2001 – v spoločnosti daného štátu „vyjadrená ideologická empatia medzi kľúčovými náboženskými skupinami a sekulárnymi mocenskými predstaviteľmi“¹ (Haynes, 2007, s. 49). Haynes píše

o potrebe „vzájomnej empatie“ medzi náboženským a sekulárnym aktérom, za účelom efektívneho vykonávania politiky. Curanović navyše tento vzájomný vzťah dopĺňa o rozmer pragmatizmu. Podľa nej pragmatizmus v náboženskej mäkkej moci je daný tým, že „na jednej strane nespočíva výhradne len na vyznávanej religiozite politických elít. Rovnako tak na druhej strane nie je náboženská diplomacia využívaná výlučne teokratickými štátmi“² (Curanović, 2012a, s. 7). V tomto smere sa ďalej domnieva, že pragmatizmus konkrétne tkvie v tom, že „náboženské inštitúcie (aktéri) a náboženské idey či symboly sú v tomto kontexte ponímané predovšetkým ako určité ‘aktíva’, ktoré možno využiť na dosiahnutie politických cieľov“ (Curanović, 2012a, s. 7).

Odhliadnuc od kooperačného vzťahu štát-náboženská organizácia, je v kontexte náboženskej mäkkej moci kľúčový a nevyhnutný i ďalší faktor, a síce schopnosť náboženského aktéra preukázať nadnárodný rozmer, resp. prejaviť potenciál presadzovať svoj vplyv za hranicami štátu, realizujúceho mäkkú moc. Je to pochopiteľné, nakoľko štát, ktorý vykonáva mäkkú moc sa usiluje ovplyvniť správanie a rozhodovanie ostatných aktérov (štátov) v medzinárodnom systéme vo svoj prospech. Haynes doslova píše, že úspech nadnárodného náboženského aktéra v kontexte mäkkej moci závisí od schopnosti „širiť atraktívne cezhraničné posolstvo, zatiaľ čo sa prispôsobí lokálnym okolnostiam“ (Haynes, 2012, s. 14).

Z toho vyplýva, že podobne ako v prípade koncepcie J. S. Nyeho, ktorý v kontexte kultúrnej mäkkej moci hovorí o „kultúrnej blízkosti“, tak i v prípade náboženskej mäkkej moci možno hovoriť o „náboženskej blízkosti“. Nye sa domnieva, že vplyv mäkkej moci z kultúrneho pohľadu sa prejaví skôr v tej spoločnosti, ktorá je kultúrne bližšia tomu aktérovi, ktorý tento vplyv vytvára a vysiela (Nye, 2004). To isté je

ko veriacim americkým prezidentom G. W. Bushom (Judis, 2005).

² S týmto pohľadom by sa však dalo polemizovať, nakoľko v praxi bude len ťažko fungovať napríklad kooperácia výrazne sekulárneho ľavicového štátnika s náboženským aktérom, či organizáciou, ktorých ideologické presvedčenie a pohľad na principiálne etické otázky sa v zásade rozchádza. I preto je kooperácia oboch aktérov bez ideologického konsenzu odsúdená s najväčšou pravdepodobnosťou na neúspech. Štátny aktér by mal preukázať prinajmenšom pozitívny vzťah, resp. rešpekt voči vierovyznaniu náboženskej inštitúcie, ktorá má mäkkú moc vysielať.

a domnievajú sa, že zblíženie, resp. nadviazanie priateľských vzťahov je v ich spoločnom záujme.

¹ V tom čase bol totiž vplyv kresťanských náboženských organizácií a predovšetkým „náboženskej pravice“ (tvorenej predovšetkým konzervatívnymi politikmi, ale i vplyvnými kazateľmi z radov evanjelikov) na zahraničnú (ale i na vnútroštátnu) politiku značný. Hlavní predstavitelia a aktivisti náboženskej pravice a náboženských organizácií (ako napríklad G. Bauer, D. Armyey, T. DeLay, R. Reed, J. Falwell a iní) udržiavali úzke osobné styky s vtedajším hlb-

možné povedať o vplyve náboženskom, nakoľko náboženstvo je do značnej miery súčasťou každej kultúry, je znakom každej civilizácie.

Jednou z principiálnych črt efektívneho vedenia náboženskej mäkkej moci v zahraničnej politike štátu je „schopnosť náboženských organizácií vykonávať rôzne akcie na medzinárodnom poli“ (Curanović, 2012a, s. 8). V tomto smere má náboženský aktér s nadnárodným potenciálom väčšiu príležitosť ovplyvniť tých aktérov v medzinárodnom prostredí, kde po prvé, prevláda náboženské vierovyznanie zhodné s oficiálnym náboženským vierovyznaním štátu, ktorý vytvára a vysiela mäkkú náboženskú moc prostredníctvom náboženského aktéra, alebo po druhé, kde sa nachádza aktívna komunita, praktizujúca rovnaké vierovyznanie ako náboženský aktér, ktorý produkuje či vysiela mäkkú moc na túto minoritnú enklávu.¹

Dôležitým aspektom v kontexte náboženskej mäkkej moci je pochopiteľne i úroveň religiozity² v jednotlivých štátoch. Ak chce určitý štát vykonávať prostredníctvom náboženského aktéra mäkkú moc, je nutné zohľadniť i podiel ľudí, ktorí sa hlásia k náboženskej viere, a to nielen v štáte ktorý realizuje mäkkú moc, ale i v štátoch, ktorí ju prijímajú. V tomto kontexte si Haynes kladie principiálnu otázku: ako a za akých podmienok môže náboženský aktér ovplyvňovať štátnu zahraničnú politiku? Pri odpovedi na túto otázku Haynes vychádza práve z predpokladu, že ak náboženstvo zohráva dôležitú úlohu v politike v určitých častiach sveta, potom je teda pravdepodobné, že v týchto krajinách bude dôležitosť a význam náboženských organizácií v spoločnosti a politike omnoho vyššia v porovnaní s inými štátmi,

teda úroveň religiozity je tu značne vysoká³ (Haynes, 2007).

Ruská pravoslávna cirkev ako nástroj ruskej náboženskej mäkkej moci

Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že vplyv náboženstva a duchovných lídrov na spoločnosť i na politiku nie je pochopiteľne vo svete rovnomerne rozvrstvený a súvisí s úrovňou religiozity, tak ako to prezentuje Haynes. Na základe viacerých globálnych renomovaných prieskumov (WIN/Gallup či Pew Research Center) je zrejmé, že medzi najreligióznejšie oblasti sveta patrí rozsiahly Ázijsko-pacifický región a Afrika (Smith, 2017).

Špecifickým príkladom v tomto smere je Európa. Z dlhodobého horizontu je možné pozorovať predovšetkým v západnej časti Európy relatívne nízku miery religiozity medzi obyvateľstvom. Je zrejmé, že štátnici vo Francúzsku, Veľkej Británii či dokonca historickej katolíckej veľmoci Španielsko nebudú v súčasných podmienkach vo svojich vnútroštátnych či zahraničnopolitických politikách využívať vplyv náboženských organizácií. Dôvod je simplicítny. Vyplyva z razantného postupu sekularizácie v západnej Európe od 60. rokov minulého storočia, ktorej sprievodným znakom je (okrem iného) kríza európskej identity a ústup religiozity do úzadia.

I napriek postupujúcemu sekularizačnému trendu v západnej Európe, je naopak možné vo východnej časti Európy pozorovať trend „desekularizačný“, teda opätovný návrat ku náboženstvu a viere. Ostatne, nedávny komplexný prieskum centra verejnej mienky Pew Research Center to len potvrdzuje.⁴ Tento prie-

¹ V praxi to znamená, že myšlienky a postoje presadzované napríklad RPC budú v oveľa menšej miere akceptované, resp. nebudú akceptované vôbec obyvateľmi krajín juhozápadnej Ázie, oblasti, kde nemá žiadnu historickú tradíciu pravoslávne kresťanstvo a kde väčšinovým náboženstvom je sunnitský a šiitský islam (s výnimkou Izraela). Na druhej strane je vplyv RPC enormný vo východnej Európe, resp. postsovietskej oblasti, kde dominuje pravoslávna forma kresťanstva podobne ako v RF.

² V sociologickom kontexte religiozita predstavuje termín, ktorý určuje podiel veriacich na celkovom počte ľudí skúmanej oblasti (Falk, 2001).

³ Úroveň religiozity je teda dôležitá primárne preto, lebo čím viac ľudí sa hlási nielen k samotnému vierovyznaniu, ale i praktizovaniu náboženstva (návšteva bohoslužieb, vykonávanie modlitieb...), tým je postavenie náboženských organizácií v spoločnosti silnejšie a vplyvnejšie. Z toho vyplýva, že štátna administratíva s týmito organizáciami začne skôr spolupracovať v oblasti vnútroštátnej, ale i zahraničnej politiky ako s náboženským aktérom, ktorý má v spoločnosti zanedbateľný vplyv v dôsledku nízkeho počtu veriacich.

⁴ Výskum sa konal od júna 2015 do júla 2016 v 18 vybraných krajinách východnej Európy. Konkrétne sa jednalo o tieto krajiny: Arménsko, Bielorusko, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Chorvátsko, Česko, Estónsko, Gruzínsko, Grécko, Maďarsko, Litva, Lotyšsko,

skum odhalil zaujímavé poznatky. Vo väčšine z 18 krajín, v ktorom sa uskutočnil výskum (konkrétne v Moldavsku, Grécku, Arménsku, Gruzínsku, Srbsku, Rumunsko, Ukrajinu, Bulharsku, Bielorusku a Rusko) je dominantným náboženstvom pravoslávne kresťanstvo, resp. drvivá väčšina ľudí sa identifikuje s pravoslávnym kresťanstvom (najviac v Moldavsku až 92 %, nasleduje Grécko 90 % a Arménsko 89 %, Gruzínsko 89 % či Srbsko 88 % obyvateľstva krajiny).

RF sa v tomto prieskume (z krajín, kde sa väčšina obyvateľstva identifikuje s pravosláviím) síce umiestnila na poslednom 10. mieste (najmä v dôsledku silného postavenia moslimského náboženstva a relatívne vysokého počtu ľudí v krajine – 15 % populácie –, ktorí sa neidentifikujú so žiadnym náboženstvom), ale i tak sa s pravosláviím identifikuje 71 % Rusov (Pew Research Center: Religious..., 2017). Prieskum taktiež odhalil, že v tých krajinách východnej Európy, v ktorých je dominantným náboženstvom pravoslávne kresťanstvo, považuje značná časť populácie pravoslávie za dôležitý aspekt národnej identity (82 % opýtaných Arménov, 81 % Gruzíncov, 78 % Srbov, či 57 % Rusov (Pew Research Center: Religious..., 2017).

A napriek relatívne nízkej pravidelnej účasti obyvateľov východnej Európy na bohoslužbách, zažíva pravoslávie v posledných rokoch v tejto časti Európy skutočne rozmach. Desekularizačný trend a zreteľný návrat k pravoslávnej tradícii dnes možno pozorovať vo viacerých bývalých sovietskych republikách. Od roku 2002 sa napríklad Gruzínska pravoslávna cirkev stala de facto oficiálnou cirkvou Gruzínska, pričom ostatné náboženstvá sú v gruzínskej legislatíve označené nie za cirkvi, ale za „organizácie“.¹ Od roku 2005 získala vo svojej

materskej krajine privilegované postavenie i Arménska apoštolská pravoslávna cirkev, ktorej bola v ústave Arménska priznaná „špeciálna pozícia národnej cirkvi, ktorá má osobitné miesto v duchovnom živote Arménov“ (Števkov, 2013). Nikde v Európe však desekularizačný trend nie je zreteľnejší ako práve v RF.

V kontexte predchádzajúceho vymedzenia predstavuje RPC vzorový typ „so štátom spojeného“ náboženského aktéra, nakoľko má táto cirkev silnú podporu štátu a je vo vzájomnej interakcii so štátnou administratívou RF. Toto konštatovanie sa môže javiť ako prekvapujúce, prinajmenšom z dvoch dôvodov. Po prvé, na základe súčasnej platnej ústavy RF z roku 1993, sa v 1. kapitole, článku 14, bode 1, píše že „Ruská federácia je sekulárny štát. Žiadne náboženstvo nemôže byť ustanovené ako štátne, alebo povinné“ (Konstitúcia Rossijskoj Federacii, 1993) a v bode 2, že „náboženské združenia musia byť oddelené od štátu a musia si byť pred zákonom rovné“ (Konstitúcia Rossijskoj Federacii, 1993).

Po druhé, od násilného prevzatia moci bolševikmi v Rusku v roku 1917 boli predstavitelia RPC – ako náboženskej organizácie, ktorej učenie bolo v rozpore s ideológiu bolševikov – prenasledovaní, perzekvovaní, mučení, ale i nútení ku spolupráci so štátom.² Zároveň boli jedným z najväčších kritikov a oponentov ruského a neskôr (po vytvorení Sovietskeho zväzu v roku 1922) sovietskeho represívneho totalitného a protináboženského režimu. Tento stav trval až do nástupu M. Gorbačova (v roku 1985), ktorý realizoval značne otvorenú politiku voči náboženským organizáciám v Sovietskom zväze v druhej polovici 80. rokov 20. storočia až do samotného rozpadu Sovietskeho zväzu.

V tomto prípade je však potrebné zopakovať, že vzťah cirkve–štát má v ruských pod-

Moldavsko, Poľsko, Rumunsko, Rusko, Srbsko, Ukrajina.

¹ Autorita tejto cirkvi je v gruzínskej spoločnosti neotrasiteľná. Svedčia o tom i prieskumy verejnej mienky. Podľa *Radio Free Europe/Radio Liberty* vyjadrilo dôveru GPC viac ako 90 % obyvateľov krajiny (údaje z roku 2011) a popularita hlavy Gruzínskej pravoslávnej cirkvi je taktiež obrovská (Nodia, 2011). Výsledkom tejto popularity a rešpektu zo strany gruzínskej spoločnosti voči GPC je skutočnosť, že v Gruzínsku sa považuje za tabu kritizovať kroky tejto cirkvi jednak zo strany spoločnosti a jednak zo strany samotných politikov. Naopak gruzínski politici verejne demonštrujú svoju nábožnosť a usilujú sa

o dosiahnutie úzkych väzieb s gruzínskym patriarchom (Nodia, 2011).

² Po rozpade Sovietskeho zväzu odhalili odtajnené materiály KGB to, že mnoho čelných predstaviteľov RPC spolupracovalo so sovietskym režimom a KGB. Na základe odtajnených materiálov bolo zistené, že i obaja patriarchovia RPC v podmienkach novovzniknutej RF boli vedení ako spolupracovníci tajnej sovietskej polície. Konkrétne Alexeja II. (patriarcha RPC od 10. júla 1990 do 5. decembra 2008) viedla KGB vo svojich archívoch pod krycím menom „Drozov“ a súčasného patriarchu RPC Kirilla (hlavný predstaviteľ RPC od 1. februára 2009) viedla pod krycím názvom „Michailov“ (Van Herpen, 2016).

mienkach špecifické a historické korene, siahajúce do konca 10. storočia, konkrétne do roku 988, kedy prijal knieža Vladimir kresťanstvo v Kyjevskej Rusi. V podstate počas každej periódy ruských dejín RPC zohrávala (a i naďalej zohráva) osobitú úlohu vo vzťahu s vládnucimi elitami, t. j. vyjadruje im lojalitu. To platilo i v Sovietskom zväze, kedy sa počas existencie komunistickej diktatúry mnohí ruskí pravoslávni duchovní stávali spojencami predstaviteľov moci a nástrojmi boja proti samotnému náboženstvu a cirkvi v Sovietskom zväze.¹

Formujúci sa kooperačný a recipročný vzťah medzi ruskými politikmi a RPC v podmienkach samostatnej RF siaha už do Jeľcinevej epochy v prvej polovici 90. rokov 20. storočia. Práve v tejto dobe totiž začali vyhľadávať podporu RPC – ktorej význam rapidne silnel v ruskej spoločnosti – nacionálne-konzervatívne a bývalé vplyvné, zväčša komunistické kádre. Tie boli v nových podmienkach RF zoskupené v rôznych hnutiach, stranách či marginálnych skupinách, vykazujúcich prvky „neourazianizmu“ a „neoslovjanofilstva“ (Ivanov, 1999). Tieto kádre sa ostro vymedzovali voči užšej, ale v prvých rokoch existencie RF vplyvnej skupine liberálne orientovaných ruských politikov – „neozápadníkov“, ktorých spočiatku podporoval i prezident Jeľcin. Na druhej strane sa taktiež RPC usilovala získať priazeň týchto ruských politikov, za účelom zmeny liberálnejších a pluralitnejších náboženských zákonov, prijatých ešte počas obdobia prezidenta Gorbačova.² Už v tejto dobe sa RPC celkom otvorene ohradzovala nielen voči západným náboženským vierovyznaniam, ale i voči Západu vo všeobecnosti. Ruskí radikálni

nacionalisti, konzervatívci či komunisti tak objavili v RPC ideálneho spojenca, ktorý mal napomôcť opätovne obnoviť veľmocenské postavenie Ruska.

Je pozoruhodné, ako sa z kariérnych komunistov a pracovníkov sovietskej tajnej služby KGB stávali po rozpade Sovietskeho zväzu zanietení pravoslávni kresťania.³ Tento príklon bývalých prominentných komunistov ku pravoslávnenému kresťanstvu má však svoje logické opodstatnenie. Za týmto rozhodnutím do značnej miery stálo „vypočítavé hľadanie silného konzervatívneho a antizápadného spojenca zo strany týchto politikov v snahe prežiť v nových podmienkach“ (Van Herpen, 2016, s. 132). Proces formovania blízkeho vzťahu medzi RPC a poprednými ruskými politikmi vyvrcholil v roku 1997, kedy bol ruským prezidentom Jeľcinom podpísaný kontroverzný zákon „O slobode svedomia a náboženských združení.“⁴ Zákon učinil náboženskú selekciu tým, že diskriminoval (v rozličnej miere) všetky typy náboženských vierovyznaní okrem RPC. Tá sa – v súlade s novým zákonom – stala chránenou a podporovanou štátom a stala sa poberateľom všetkých druhov pomoci a podpory zo štátu (Gaskova, 2004).

Ak sa počas obdobia Jelcina RPC postupnými krokmi stávala organickou súčasťou ruskej politickej či kultúrnej scény a ruského súkromného života občanov, tak od nástupu V. Putina do funkcie prezidenta RF (rok 2000) dosiahla kooperácia medzi štátom a RPC novú dokonalejšiu dimenziu. Odhliadnuc od Putinovho deklarovaného prihlásenia sa ku pravoslávnenému kresťanstvu⁵ je možné sa domnievať,

¹ Mnohí predstavitelia RPC (vrátane súčasného patriarchu Kirilla), ktorí boli usvedčení zo spolupráce s KGB argumentujú, že táto spolupráca bola nevyhnutná pre samotné prežitie ruskej cirkvi v ateistickom represívnom režime Sovietskeho zväzu (Laqueur, 2016).

² Zákon z 1. októbra 1990 „Sloboda svedomia a náboženských organizácií v Sovietskom Zväze“, či zákon z 25. októbra 1990 s názvom „O slobode náboženského vierovyznania“ boli bezpochyby významnými právnymi predpismi v oblasti náboženstva tejto doby. Oba zákony zakazovali náboženskú diskrimináciu. Ďalej deklarovali dôsledné oddelenie cirkvi od štátu. Od štátu a cirkvi sa očakávalo, že nebudú vo vzájomnej interakcii. Ostatne tento stav potvrdila i neskoršia ruská ústava z roku 1993 (Gaskova, 2004). Roky 1990 – 1991 sú vo všeobecnosti považované za obdobie „náboženskej eufórie“ v Sovietskom zväze.

³ Ku kresťanskej viere sa otvorene prihlásil nielen samotný ruský prezident B. Jeľcin (po rozchode s „neozápadníkmi“), ale i ďalší vplyvní ruskí politickí činitelia, ako napríklad vyhranený konzervatívce a viceprezident RF v rokoch 1991 – 1993 A. Ruckoj, exminister sovietskej vlády (1985 – 1989) a premiér ruskej vlády v rokoch 1992 – 1998 V. Černomyrdin. Okrem nich sa za pravoslávneho kresťana verejne prehlásil populistický nacionalista V. Žirinovskij, či radikálny komunista G. Zjuganov, zakladateľ a doposiaľ stále aktívny predseda Komunistickej strany Ruskej federácie (Van Herpen, 2016).

⁴ Oporu v schválení tohto zákona našiel vtedajší ruský patriarcha Alexej II. v Štátnej dume Federálneho zhromaždenia Ruskej federácie práve v Komunistickej strane RF, ktorá v parlamentných voľbách v roku 1995 zvíťazila a v Liberálno-demokratickej strane V. Žirinovského, ktorá skončila na druhom mieste.

⁵ Putin v jednej zo svojich vôbec prvých autobiografií v anglickom jazyku z roku 2000 s názvom *First Per-*

že tento rozmer vyplýval z pragmatizmu nového prezidenta, ktorým chcel Putin docieľiť viacero cieľov. Plánoval využiť RPC ako inštrument morálneho obrodenia, resp. ako aspekt určitej duchovnej ochrany pred rôznymi závažnými morálnymi neduhmi, ktoré v tom čase sužovali ruskú spoločnosť.¹ RPC mala súčasne zohrávať významnú úlohu i v zahraničnej politike, ako sofistifikovaný nástroj ruskej mäkkej moci, pomocou ktorého by sa dosiahla rekonštrukcia bývalého impéria.

Inými slovami, pre Putina bolo z pragmatického hľadiska dôležité ihneď na začiatku svojho prvého obdobia vo funkcii prezidenta RF verejne vystupovať ako pravoslávny kresťan (bez ohľadu na svoje vnútorné presvedčenie) a získať podporu RPC na svoju stranu, ktorá by sa spolupodieľala na stabilizácii RF a upevňovaní konzervatívnej ideológie v krajine. To sa dosiahlo v pomerne krátkom čase. Náboženská organizácia, teda RPC, sa zo strany štátu stala – slovami Curanovič – určitým „aktívom“, ktoré možno využiť na dosiahnutie politických cieľov (Curanovič, 2012a).

Kooperácia štátu a RPC v RF je možná primárne z dvoch dôvodov. Po prvé, súčasný Kremľ a RPC vykazujú mnoho spoločných črt, a preto je spolupráca jednoduchšia a bezproblémovjšia. Tak RPC ako i Kremľ zaujímajú extrémne autoritárske stanoviská predovšetkým v tom, že čelní predstavitelia tejto cirkvi a štátu presadzujú potláčanie sekulárneho i duchovného disentu; presadzujú striktnú kontrolu nad spoločnosťou (pomocou na to vytvorených inštitúcií); usilujú sa o udržanie moci, resp. dominantného postavenia v spoločnosti akýmkoľvek spôsobom; majú spoločný primárny objekt záujmu v zahraničnej politike – postsovietsky región, ktorý predstavuje pre

oboch aktérov sféru ich existenčných záujmov; ignorujú ústavné nariadenie RF.

Po druhé, vzťah štátu a RPC je umocnený spoločnými záujmami, resp. kreovaný za účelom dosiahnutia spoločných cieľov vo vnútroštátnej a zahraničnej politike. Týmito cieľmi predovšetkým sú „posilňovanie národnej identity tým, že sa podporujú tradičné hodnoty; integrovanie ruskej spoločnosti tým, že sa vytvára silný zmysel pre komunitu; predchádzanie medzietnického a medzináboženského napätia“ (Curanovič, 2012a, s. 11), alebo boj proti terorizmu.² V zahraničnej politike RF ocenil činnosť RPC i samotný Putin, ktorý tieto aktivity RPC považuje za „neoceniteľné pri snahe udržania ruskej národnej identity za hranicami“ (Števkov, 2013). Ruský minister zahraničných vecí S. Lavrov sa dokonca nechal počuť, že „ruskí diplomati a pravoslávni klerici sú na medzinárodnej pôde prirodzenými spojencami“ (Števkov, 2013).

Je dôležité poznamenať, že i napriek tomu, že štát a RPC sú vo vzájomnom vzťahu, ktorý je výhodný pre obe strany, iniciatívu v tomto vzťahu vyvíja štát, a nie cirkev (podobne ako na vnútroštátnej úrovni). Duchovný Ukrajinskej pravoslávnej cirkvi v Kanade J. Buciora zdôrazňuje, že i napriek veľmi silným väzbám medzi duchovnými lídrami RPC a Kremľom je nepredstaviteľné, aby náboženský lídri vydali akékoľvek verejné prehlásenie, týkajúce sa verejnej politiky bez predchádzajúceho schválenia či súhlasu Kremľa. Toto je i jeden z dôvodov, prečo RPC – tešiaca sa podpory zo strany štátu – verejne nereagovala, resp. vyjadrovala len formálne krátke prehlásenia v takých citlivých záležitostiach, akými boli ruské neprimerané vojenské akcie v Čečensku (Buciora, 2007). Obdobný postoj zaujala RPC i v prípade ruskej invázie do Gruzínska (v roku 2008), ruskej anexie Krymu a ruského angažovania sa na východe Ukrajiny (rok 2014).

Popri kooperačnom vzťahu medzi štátom a náboženskou organizáciou je v kontexte náboženskej mäkkej moci pochopiteľne kľúčový i nadnárodný potenciál náboženskej organizácie, resp. schopnosť presadzovať vplyv tejto

son: *An Astonishingly Frank Self-Portrait by Russia's President* uvádza, že sa otvorene prihlásil ku kresťanstvu až v roku 1993 po tom, čo navštívil Izrael ako člen oficiálnej delegácie mesta Sankt Peterburg (kde pôsobil na odbore zahraničných vzťahov) (Putin (ed.), 2000).

¹ RF bola na konci 90. rokov 20. storočia konfrontovaná s množstvom ekonomických, psychologických a sociálnych problémov. Tieto problémy sa odzrkadľovali v bujnejšej korupcii, kriminalite, alkoholizme či drogovej závislosti v ruskej spoločnosti. Rusko nebolo vonkoncom zdravým národom, ale krajinou s klesajúcou dĺžkou života a rapídny demografickým poklesom.

² 17. novembra 2004 bola podpísaná dohoda medzi ruským ministrom vnútra R. Nurgalievom a patriarchom RPC Alexejom II. Dohoda vymedzila spoluprácu medzi Moskovským patriarchátom RPC a Ministerstvom vnútra RPC v hľadaní spoločných adekvátnych a efektívnych riešení proti terorizmu (Buciora, 2007).

organizácie v zahraničí. Je dôležité podotknúť, že ako pre sekulárny Kremľ, tak i pre náboženskú RPC sa stal postsovietsky priestor po rozpade Sovietskeho zväzu prvoradým objektom záujmu v zahraničnej politike. RPC sa v nových podmienkach RF odmietla stotožniť s hranicami novovzniknutých nezávislých štátov v postsovietskom regióne a vystupovala (a stále vystupuje), ako keby existovali hranice Sovietskeho zväzu. Ostatne skutočnosť, že RPC neoperuje len na území RF, ale i za jej hranicami, deklaruje aj samotný titul najvyššieho hodnostára RPC, ktorý od dosiahnutia oficiálnej autokefálnosti¹ (nezávislosti) v roku 1589 znie „patriarcha Moskvy a celej Rusi“ a je v platnosti dodnes.

Od počiatku 90. rokov minulého storočia systematicky rozširuje pole svojej pôsobnosti za hranice RF. Niekdajší patriarcha RPC Alexej II.² po rozpade Sovietskeho zväzu v nových podmienkach RF prehlásil, že jeho primárnou úlohou bude dosiahnutie dvoch cieľov: Po prvé, obnoviť postavenia RPC, poznačené sovietskym ateizmom, a po druhé, udržať jednotu, resp. súdržnosť RPC v nových podmienkach (Lomagin, 2012), to znamená udržať pravoslávne cirkvi, ktoré boli organizačne podriadené RPC v bývalom Sovietskom zväze.

Druhý cieľ sa dal realizovať predovšetkým prostredníctvom medzinárodného aspektu. Svätý synod Ruskej pravoslávnej cirkvi³ totiž schválil doktrínu 22. októbra 1991 (teda ešte dva mesiace pred oficiálnym rozpadom Sovietskeho zväzu), ktorá deklarovala jasné stanovisko: „Niekoľko štátov – jeden patriarchát“ (Lomagin, 2012, s. 503). Touto doktrínou v podstate vznikla cirkevná či duchovná obdoba neskoršej sekulárnej koncepcie (vznikla o rok neskôr) ruského „blízkeho zahraničia“. Doktrína sle-

dovala jasný zámer: udržiavanie vplyvu RPC v tejto oblasti tým, že bude zamedzovať činnosť západným misionárom, ktorí prúdili do novovzniknutých štátov vytvorených zo Sovietskeho zväzu. Navyše zdôrazňovala, že bude zabraňovať akýmkoľvek autokefálnym, resp. cirkevno-separatistickým ambíciám pravoslávnych cirkví, ktoré boli jurisdikčne podriadené RPC počas Sovietskeho zväzu, ale ktoré sa v nových podmienkach nachádzali už na území nezávislých štátov.

Kontrolu nad postsovietskym regiónom začala RPC realizovať viacerými spôsobmi. Najdôležitejším nástrojom v tomto smere je od skorých 90. rokov 20. storočia téza „kánonického teritória“ RPC.⁴ Aj keď koncepcia „kánonického teritória“ nie je u pravoslávnych cirkví neobvyklým javom,⁵ táto koncepcia sa v kontexte RPC začala výrazne dostávať do náboženského ale i spoločenského diskurzu práve po rozpade Sovietskeho zväzu. „V dôsledku politických zmien vo východnej Európe a objavení sa ideologicky politického vakuu v postsovietskom východnom bloku sa mala stať vytvorená teória o ‚kánonickom teórii‘ Moskovského patriarchátu mechanizmom, ktorým mala byť imperiálna ideológia ‚Veľkého Ruska‘ zachovaná a znovuobnovená“ (Buciora, 2007).

Téza „kánonického teritória“ RPC skutočne od rozpadu Sovietskeho zväzu začala zdôraz-

¹ Pojem „autokefálnosť“ znamená, že lokálna cirkev je „samostatne vedená, volí si vlastných primátov, ktorí so súhlasom lokálneho synodu posväcujú biskupov pre ich vlastnú cirkev bez zodpovednosti voči nejakej ďalšej externej cirkevnej autorite“ (Hovorun, 2017, s. 89).

² Alexej II. – vlastným menom Alexej Michajlovič Ridiger. Bol patriarchom Moskvy a celej Rusi od 10. júla 1990 do 5. decembra 2008, kedy zomrel na zástavu srdca.

³ Svätý synod Ruskej pravoslávnej cirkvi je najvyšší riadiaci orgán RPC, ktorý ju spravuje. Hlavou, resp. predsedom Svätého synodu je patriarcha RPC. Okrem predsedu synod dopĺňa deväť permanentných členov a piatich dočasných členov, ktorí sú zvolení spomedzi eparchiálnych biskupov.

⁴ Nie je zrejmé, kto je skutočným autorom tohto konceptu. Najčastejšie sa však uvádza meno kontroverzného ultranacionalistického ruského pravoslávneho duchovného arcibiskupa a metropolitu Sankt Peterburgu a Ladogy v rokoch 1990 – 1996 Ioanna (Snyčeva) (Buciora, 2007).

⁵ Je potrebné poznamenať, že táto tradícia siaha hlboko do minulosti. Primárne východné patriarcháty (v Alexandrii, v Konštantínopole, v Antiochii) sa pokúšali udržať teritoriálnu jurisdikciu i v podmienkach, kedy sa na niektorých územiach vytvoril nový nezávislý štát. Napriek tomu sa vytvárali nové tradície vytváraním nových „národných cirkví“ v rámci novovytvorených štátov. Tak sa od Konštantínopolského patriarchátu odštíepila Bulharská pravoslávna cirkev, neskôr Srbská a v 19. a 20. storočí ďalšie (Grécka, Rumunská, Albánska). Konštantínopol celé desaťročia separácie neuznával. Rovnakým spôsobom vznikla i RPC. Autokefálnosť RPC síce svojvoľne vyhlásila v roku 1448. Konštantínopolský patriarcha však oficiálne uznal jej nezávislosť až po viac ako 100 rokoch, v roku 1589. Podobná situácia vznikla i na kánonickom území Srbskej pravoslávnej v rámci bývalej Juhoslávie – odtrhnutie Macedónskej a Čiernohorskej pravoslávnej cirkvi srbský patriarchát doposiaľ neuznal.

ňovať, že RPC v nových podmienkach vystupuje ako jednotiaci prvok v celom postsovietskom priestore, i napriek tomu, že v nových podmienkach sa vytvorilo (mimo RF) 14 suverénnych nezávislých štátov.¹ Navyše touto tézou RPC zamedzila akúkoľvek misijnú činnosť ostatným cirkvám (primárne Rímsko-katolíckej cirkvi), vrátane vytvárania farností či zriaďovania cirkevných štruktúr (Overmeyer, 2007).

Súčasný patriarcha RPC Kirill² v roku 2005 (ešte v pozícii metropolitu Smolenska a Kaliningradu) počas interview definoval tézu „kanonického teritória“ RPC ako tézu, ktorá je založená na troch principiálnych bodoch: teritoriálnom, etnickom/národnom, resp. nadnárodnom a pastorálnom. Podľa Kirilla „kánonské teritórium“ RPC zahŕňa „celé Rusko, kde sa od počiatku kázalo Slovo Božie pravoslávím a kde existovala od samého počiatku lokálna cirkev, to je cirkev toho miesta, ktoré je považované za ‚kánonské teritórium‘ Moskovského patriarchátu.“³ Táto argumentácia však obsahuje kontroverzné a značne nepresné fakty, ktoré nemajú oporu ani v histórii, ani v ekleziológii.⁴

„Kánonské teritórium“ RPC je tvorené pravoslávnymi cirkvami s rôznymi cirkevnými štatútmi podľa miery samostatnosti (autonómia, samospráva, metropolitný okruh, exarchát či eparchia⁵), ktoré sa nachádzajú na území postsovietskeho regiónu (s výnimkou Arménska a Gruzínska), Číny i Japonska. Tieto cirkvi podliehajú cirkevnej jurisdikcii pravo-

slávneho patriarchátu Moskvy a celej Rusi. Toto presné vymedzenie je ukotvené v už zmienenom dokumente RPC – Štatúte Ruskej pravoslávnej cirkvi.

Pri nadnárodnom potenciáli RPC je potrebné zmieniť i významnú udalosť z roku 2007. V tomto roku totiž došlo k opätovnému zmiereniu a znovuzjednoteniu RPC a Ruskej pravoslávnej cirkvi v zahraničí, resp. Ruskej pravoslávnej exilovej cirkvi. Ruská pravoslávna cirkev v zahraničí (ďalej len RPCvZ) totiž fungovala viac ako 80 rokov v exile, samostatne a oddelene od štruktúr RPC. Táto cirkev sa formovala z pravoslávnych duchovných a pravoslávnych veriacich, ktorí utekali z Ruska pred boľševizmom po boľševickej Októbrovej revolúcii v roku 1917 a následnej občianskej vojne v Rusku. Oficiálne vznikla v roku 1927 v New Yorku (kde má sídlo doteraz) po tom, čo sa „odštiepila od Moskovského patriarchátu, pretože zahraniční pravoslávni predstavitelia odmietli vtedajšiemu moskovskému metropolitovi a neskoršiemu patriarchovi Sergijovi (Stragorodskému) potvrdiť svoju lojalitu sovietskej boľševickej moci“ (Krupa, 2016a).

Hlavným iniciátorom a neskôr i negociátorom spojenia oboch cirkví bol ruský prezident Putin, ktorého diplomatické kroky a úsilie mali svoje opodstatnenie. Ten totiž v spojení RPC a RPCvZ videl maximálne posilnenie ruského mocenského globálneho vplyvu, resp. slovami J. Zarachoviča toto spojenie predstavovalo „novú globalizovanú pravoslávnu cirkev ako primárnu ideologickú zbraň a životaschopný nástroj ruskej zahraničnej politiky“ (Zarakhovich 2007). Spojenie oboch cirkví v oficiálnej rovine umožnilo ruským štátnym úradom v kooperácii s RPC rozšíriť svoj mocenský vplyv do ďalších približne 400 pravoslávnych farností, v ktorých je združených približne 400 tisíc pravoslávnych veriacich z celého sveta mimo bývalého Sovietskeho zväzu (Blitt, 2011). Podľa aktuálnych oficiálnych informácií disponuje RPCvZ deviatimi eparchiami, v ktorých je sústredených 374 farností a 22 kláštorov a kláštorných komunít. RPC zjednotením nadobudla predovšetkým mimoriadne cenný dosah a vplyv v Spojených štátoch amerických a Kanade, kde sa nachádzajú až 4 eparchie a kde je sústredených až 198 farností (Russkaja Pravoslavnaja Cerkov zagranicej, 2017).

Nadnárodný potenciál RPC je preto obrovský. Jedná sa o najväčšiu pravoslávnu autoke-

¹ Toto stanovisko je uvedené i v druhom významnom dokumente RPC z roku 2000, ktorý sa oficiálne nazýva *Štatút Ruskej pravoslávnej cirkvi*. V bode 1. s názvom *Všeobecné ustanovenie* a podbode 3. sa píše, že jurisdikcia RPC sa „vzťahuje na ľudí pravoslávneho viero-vyznania, žijúcich na kánonskom teritóriu RPC, na pravoslávne veriacich v iných krajinách a veriacich dobrovoľne prichádzajúcich (Ustav Ruskoj Pravoslavnoj Cerkvi: Obščie položenija, 2000).

² Súčasný patriarcha Moskvy a celej Rusi Kirill, vlastným menom Vladimir Michajlovič Gund'ajev, 27. januára 2009 bol zvolený za patriarchu RPC. Intronizácia Kirilla sa konala 1. februára 2009 v Chráme Krista Spasiteľa.

³ Buciora, 2007, 13.

⁴ Ekleziológia je systematická veda o Cirkvi, ktorá sa ináč nazýva aj teológiou o Cirkvi alebo reflexiou o Cirkvi.

⁵ Na najnižšom stupni v tejto hierarchii je klasická pravoslávna eparchia – územno-správna jednotka, teda biskupstvo RPC, ktoré združuje pravoslávne farnosti v RF, ale i za jej hranicami. Na čele eparchie je eparcha (sídelný biskup). Eparchia RPC vzniká na základe rozhodnutia Svätej synody RPC.

fálnu cirkev na svete. Počet veriacich, hlásiacich sa ku RPC sa odhaduje na 150 miliónov a pastoračná činnosť je vykonávaná v 60 krajinách sveta (Dzidziguri, 2016). V týchto krajinách sa Moskovský patriarchát opiera o rozsiahlu sieť ruských pravoslávnych farností. Podľa oficiálnych údajov z roku 2016 je týchto farností RPC vo svete 34 764, pričom je možné navštíviť ruské farnosti napríklad v Ugande, na Haiti, v Indonézii, Maroku, či Kube (Doklad Svätejšieho Patriarcha..., 2016).

Zahranično-politické aktivity Ruskej pravoslávnej cirkvi na Ukrajine

Na zahranično-politické aktivity RPC je možné nazerať z troch principiálnych aspektov. Prvým z nich sú negociačné aktivity. Moskovský patriarchát sa diplomaticky aktívne zúčastňuje v tých konfliktoch a sporoch, ktoré sa podľa Kremľa nachádzajú v geopolitickej zóne vplyvu RF (vojna v Kosove, Sýrii či náhornokarabašský konflikt). Druhým aspektom je pôsobenie RPC na pôde vplyvných medzinárodných organizácií (na Valnom zhromaždení OSN, na pôde UNESCO, na pôde Rady OSN pre ľudské práva, na pôde OBSE či na pôde Rady Európy, alebo EU). Podstatou tohto angažovania sa je predovšetkým ochrana tradičných noriem. Ochraňuje tradičných, resp. duchovných náboženských hodnôt, ktoré presadzujú paralelne ruské ministerstvo zahraničných vecí a RPC na medzinárodných fórach je súčasťou tzv. antihelsinskej ofenzívy, ktorej cieľom je podkopanie a radikálne vymedzenie sa voči ochrane ľudských práv, ktoré sú univerzálne a platné pre všetkých ľudí na svete.

Tretou významnou zahranično-politickou aktivitou RPC je jej pôsobenie v postsovietskom regióne, ktoré nesleduje len duchovné, ale i sekulárne ciele. Aktivity RPC v tomto regióne sa zintenzívnili predovšetkým nástupom súčasného patriarchu RPC Kirilla v januári 2009. Ten už bol v čase menovania do funkcie patriarchu RPC značne skúsený pravoslávny hierarcha nielen vo vnútroštátnom rozmere, ale predovšetkým mal za sebou už bohatú diplomatickú a zahraničnopolitickú prax.¹

V kontexte postsovietskeho priestoru je možné konštatovať, že hlavným cieľom zahraničných aktivít Moskovského patriarchátu je predovšetkým posilňovať a integrovať ruskú diaspóru v tomto regióne. Takmer 20 miliónová ruská diaspóra na postsovietskom teritóriu sa vyznačuje nadpriemernou religiozitou, vyššou návštevnosťou pravoslávnych bohoslužieb ako veriaci v RF a lojálnou príslušnosťou ku RPC. Túto cirkev považuje ruská diaspóra zároveň za substitučnú inštitúciu, ktorá ich spája s ich domovinou. Príľnavosť k Moskovskému patriarchátu totiž indikuje demonštráciu vlastenectva či patriotizmu (Curanović, 2012b).

I mnohí odborníci sa zhodujú na fakte, že hlavná sila RPC v zahraničí spočíva v jej schopnosti konsolidovať ruskú diaspóru. „Žiadne organizácie krajanov vo svete to nerobia efektívnejšie ako ruské farnosti vo svete“ (Zolotov, 2014). Tieto farnosti predstavujú vo väčšine prípadov spájací element ruskej diaspóry s RF. K. V. Eggert poukazuje na skutočnosť, že napríklad v „autoritatívnom Turkmenistane sú tieto farnosti jediným kanálom spojenia s ruskou kultúrou a jazykom pre takmer 100 tisíc rusky hovoriacich obyvateľov“ (cit. podľa Zolotov, 2014).

Okrem toho sa usiluje RPC zabraňovať rozkolu vo vnútri pravoslávnych cirkví, ktoré sú pod jurisdikciou Moskovského patriarchátu na „kánonickom teritóriu“ RPC, bojovať proti potenciálnym autokefálnym cirkevným snahám (primárne na Ukrajine), v kooperácii s Kremľom a náboženskými proruskými organizáciami presadzovať ruský vplyv, kultúru a jazyk a bojovať, resp. radikálne sa vymedzovať voči západným hodnotám a voči „vonkajšiemu západnému nepriateľovi“ (Solik, Baar, 2016, s. 35) vo všeobecnosti.

Vplyv RPC je využívaný v ruskej zahraničnej politike naprieč celým postsovietskym regiónom, avšak najväčšiu pozornosť si zasluhuje bezpochyby vzťah RPC k Ukrajine. Tá nielenže predstavuje pre RF z geopolitického

vzťahy Moskovského patriarchátu a stáleho člena Svätej synody RPC. Zúčastnil sa mnohých medzinárodných sekulárnych i cirkevných konferencií, kde hájil záujmy Sovietskeho zväzu a neskôr RF. Okrem materinského hovorí aktívne anglickým, francúzskym i nemeckým jazykom. Navyše je potrebné podotknúť, že Kirill v mnohých – predovšetkým zahraničných – záležitostiach zastupoval niekdajšieho patriarchu Alexeja II. už od roku 2002 kvôli jeho zhoršujúcemu sa zdravotnému stavu.

¹ V roku 1984 bol menovaný Kirill arcibiskupom Smolenska a Viazmy, v roku 1988 sa stal arcibiskupom Smolenska a Kaliningradu. V roku 1991 bol Kirill povýšený do funkcie metropolitu. Navyše v roku 1989 bol menovaný vedúcim Oddelenia pre vonkajšie

a demografického hľadiska jednu z najdôležitejších krajín zo všetkých postsovietskych republík, ale súčasne je i štátom, v ktorom RPC v posledných rokoch vyvíja aktivity rôzneho charakteru. V duchovnom kontexte totiž predstavuje ukrajinský národ (spolu s bieloruským a ruským národom) – slovami patriarchu RPC Kirilla – „jadro“ či „Svätú Rus“, teda základ „Ruského sveta“ (Suslov, 2014), koncepcie, o ktorej bude v práci ešte zmienka. Význam tejto krajiny zhodnotil i niekdajší patriarcha RPC Alexej II, ktorý v roku 2004 prehlásil, že „približne 40 % chrámov Ruskej pravoslávnej cirkvi existuje na Ukrajine, čo z nej robí významnú súčasť Ruskej pravoslávnej cirkvi“ (Payne, 2015, s. 67).

Aktivity RPC na Ukrajine sú presadzované predovšetkým prostredníctvom *Ukrajinskej pravoslávnej cirkvi Moskovského patriarchátu* (ďalej len UPCMp), ktorá je jurisdikčne podriadená RPC a ktorá má spomedzi všetkých cirkví nachádzajúcich sa dnes na „kánonickom teritóriu“ RPC najväčší stupeň nezávislosti. Oficiálny dokument RPC s názvom *Štatút Ruskej pravoslávnej cirkvi* definuje UPCMp ako „samosprávnou cirkev s právami širokej autonómie“¹ (Ustav Ruskej Pravoslavnej Cerkvi..., 2000). V praxi to znamená, že táto cirkev má široké

právomoci, ako napríklad právo samostatne erigovať (ustanovovať) eparchie, voliť si eparchoch bez formálneho schválenia RPC, ako aj finančnú nezávislosť (Krupa, 2016b), avšak nemá plnú nezávislosť. Súčasne je táto cirkev v pravoslávnom svete jedinou oficiálne uznanou (kánonickou) ukrajinskou pravoslávnu cirkvou.

Signifikantný vplyv RPC na Ukrajine je zrejmy hned' z niekoľkých dôvodov. Podľa aktuálnych údajov na oficiálnej stránke RPC sa nachádza na Ukrajine až 46 eparchií Moskovského patriarchátu (v rámci UPCMp) z celkového počtu 293 eparchií (najviac je pochopiteľne v RF – 179). Toto číslo predstavuje absolútne najväčší počet v rámci postsovietskeho priestoru (na druhom mieste je Bielorusko, kde sa nachádza 14 eparchií) (Organizácii Ruskej Pravoslavnej Cerkvi, 2017). Podľa údajov z roku 2012, je výrazne prepracovaná i edukačná štruktúra UPCMp. Tá obsahuje 19 vzdelávacích inštitúcií, vrátane Teologickej akadémie v Kyjeve, 7 seminárov, 8 teologických škôl, 545 učiteľov v teologických ústavoch, približne 5000 nedeľných škôl a takmer 400 elektronických a tlačených médií (Zdioruk, Haran, 2012a, s. 60).

S takýmito zdrojmi nepredstavuje UPCMp len inštitúciu určenú na duchovnú starostlivosť o občanov, ale pôsobí ako vplyvný aktér, prostredníctvom ktorého môže RPC ovplyvňovať spoločnosť na Ukrajine. Tento významný aspekt si uvedomujú i poprední ruskí politici. Putin na stretnutí s hierarchami UPCMp v októbri 2004 vyhlásil, že UPCMp nie je ukrajinskou cirkvou, ale „ruskou pravoslávnu cirkvou na Ukrajine“ (Zdioruk, Haran, 2012a, s. 75), čím fakticky znegoval jej autonómny status. Putin zjavne reagoval na skutočnosť, že od roku 1686 sa v dôsledku dobre známych historických udalostí² tešila RPC výhradnému náboženskému monopolu na Ukrajine.

¹ Je však potrebné podotknúť, že pôvodne bol na Sobore (zhromaždenie eparchoch, čiže biskupov v pravoslávnej cirkvi spolu s inými zástupcami kňazov a laikov, ktoré reprezentuje celú cirkev a rozhoduje o dôležitých záležitostiach) RPC v januári 1990 tejto cirkvi potvrdený štatút *Ukrajinského exarchátu Ruskej pravoslávnej cirkvi*. Ukrajinský exarchát už od roku 1945 združoval všetkých pravoslávnych kresťanov (i gréckokatolíkov) na území Ukrajiny v rámci Sovietskeho zväzu. Exarchát je organizačná územná jednotka vo východných kresťanských cirkvách. V podstate sa jedná len o administratívne zjednotenia eparchií Moskovského patriarchátu na území daného štátu. V pravoslávnom kresťanstve je v súčasnej dobe jediným exarchátom Bieloruská pravoslávna cirkev. Exarchát vykazuje len minimálny stupeň nezávislosti vo vnútorných záležitostiach, avšak len v tých oblastiach, ktoré striktné vymedzuje samotný Moskovský patriarchát. Lenže o niekoľko mesiacov neskôr, v dôsledku náboženského uvoľňovania a rastúcej nespokojnosti lokálnych hierarchov Ukrajinského exarchátu s prílišnou organizačnou závislosťou na Moskovskom patriarcháte boli na sobore RPC 27. októbra 1990 právomoci ukrajinskej pravoslávnej cirkvi výrazne rozšírené (Curanović, 2012b). Jej oficiálny názov bol stanovený ako *Ukrajinská pravoslávna cirkev Moskovského patriarchátu*. Týmto krokom sa usilovala RPC zabrániť autokefálnym a odštiepeneckým tendenciám vo vnútri tejto cirkvi.

² V roku 1686 došlo k rozdeleniu územia dnešnej Ukrajiny medzi Rusko a Poľsko-litovský štát. Územia východne od Dnepra a mesto Kyjev sa dostali do Ruska. Kyjevská pravoslávna metropolia prešla v tomto istom roku, po vynútenom súhlase kyjevského metropolitu Gedeona, spod jurisdikcie Konštantínopolského patriarchátu pod jurisdikciu Moskovského patriarchátu. Ukrajinská pravoslávna cirkev sa tak stala súčasťou RPC až do času, kým Ukrajina po Prvej svetovej vojne a ruskej revolúcii nevyhlásila svoju nezávislosť (Krupa, 2014). Po turbulentnom období od konca Prvej svetovej vojny až po koniec

Komplikovanú náboženskú situáciu z hľadiska pravoslávneho kresťanstva (v krajine má však zastúpenie i islam, judaizmus a predovšetkým na západe grécko-katolícka a rímsko-katolícka cirkev) demonštruje skutočnosť, že na Ukrajine sú popri vyššie zmienenej UPCMP i ďalšie dve pravoslávne cirkvi. Tie sa však voči tejto cirkvi (a voči presadzovaniu ruského vplyvu na Ukrajine vo všeobecnosti) vymedzujú. Jedná sa o Ukrajinskú cirkev Kyjevského patriarchátu (ďalej len UPCKp) a marginálnu Ukrajinskú pravoslávnu autokefálnu cirkev.¹ Obe cirkvi sú nekánonické. V rámci pravoslavia teda existujú tri odlišné cirkvi, ktoré sa navzájom neuznávajú a ktoré odzrkadľujú jednak rozdielne pohľady na politické a kultúrne smerovanie krajiny, a jednak na rozdielne kultúrne črty.

Konvergencia záujmov Kremľa a RPC na Ukrajine začala rezonovať predovšetkým v dôsledku udalostí v Gruzínsku z jesene 2003²

Druhej svetovej vojny, kedy v dôsledku ukrajinskej emancipácie a nacionalizmu vznikla nekánonická Ukrajinská autokefálna pravoslávna cirkev (najsôr v 20. rokoch 20. storočia a neskôr po jej destabilizácii bolševikmi vznikla v priebehu druhej svetovej vojny) však bolo opätovne ukrajinské pravoslávne kresťanstvo vtlačené pod Moskovský patriarchát. Tento stav trval až do konca Sovietskeho zväzu.

¹ UPCKp vznikla na začiatku 90. rokov 20. storočia, kedy silneli nacionálne aspekty v duchovnej i sekulárnej oblasti na Ukrajine. Vtedajší metropolita UPCMP Filaret (Denisenko) sa spolu s časťou ukrajinského nacionálneho krídla vo vnútri UPCMP rozhodol bojovať za vytvorenie národnej autokefálnej ukrajinskej cirkvi. Za tieto aktivity bol Filaret vylúčený z UPCMP (v máji 1992) a zbavený kňazstva. Čoskoro však s výrazným príspevom a podporou ukrajinských politických autorít – vrátane prvého ukrajinského prezidenta L. Kravčuka – inicioval zlúčenie odídencom z UPCMP s UAPC. Táto cirkev síce bola od konca Druhej svetovej vojny v exile, avšak po náboženskom uvoľnení v Sovietskom zväze bola v roku 1990 riadne zaregistrovaná a pôsobila legálne na Ukrajine. Filaret síce dosiahol zlúčenie v roku 1992, kedy vznikla UPCKp, avšak súčasne spôsobil i ďalšie štiepenie. Časť hierarchov z UAPC sa totiž nestotožnilo so zlúčením a UAPC bola opätovne zaregistrovaná v roku 1995. I preto dnes na Ukrajine existujú hneď tri pravoslávne cirkvi (Leustean, 2014).

² Udalosti, ktoré sú známe ako „rúžová revolúcia“ a ktoré mali za následok odstúpenie E. Ševarnadzeho (po sérii protestov v dôsledku zmanipulovaných parlamentných volieb, ktoré boli podľa medzinárodných pozorovateľov OSN sfalšované) a jeho nahradenie opozičným a výrazne prozápadne orientovaným M. Saakašvilim.

a súvisela s dôležitými ukrajinskými prezidentskými voľbami z konca októbra 2004. Vo voľbách proti sebe stáli otvorene proruský kandidát V. Janukovyč (v tom čase ukrajinský premiér za politické zoskupenie s názvom *Strana regiónov*) a prozápadne orientovaný V. Juščenko. V tomto období sa súčasne ešte viac prehĺbil kooperačný vzťah medzi Kremľom a RPC a posunul sa do novej dimenzie – do oblasti koordinovaného postupu v zahraničnej politike. Tento formalizovaný vzťah v zahraničnej politike bol demonštrovaný vytvorením *Pracovnej skupiny pre spoluprácu Ruskej pravoslávnej cirkvi s ministerstvom zahraničných vecí RF* v roku 2003. Skupina zahŕňa diplomatických zástupcov RPC a ministerstva a umožňuje celý rad spoločných zahranično-politických aktivít.³

Agilnosť RPC a RF bola na mieste, nakoľko na Ukrajine pred prezidentskými voľbami vznikla celkom nová situácia, kedy sa o funkciu prezidenta uchádzal (a mal šance uspieť) otvorene prozápadný kandidát, majúci ambíciu nasmerovať Ukrajinu do západoeurópskych štruktúr. Na druhej strane aj v cirkevnej otázke rezonovala značná obava zo strany RPC, z dôvodu možnej intenzívnej spolupráce potenciálneho prozápadného prezidenta s UPCKp za účelom získania ukrajinskej autokefálnosti. I preto Kremľ aj RPC otvorene podporovali a lobovali za proruského kandidáta V. Janukovyča,⁴ ktorý deklaroval strategické partnerstvo z RF. Kremľ si uvedomoval vyso-

³ Význam skupiny sa značne zvýšil po nástupe S. Lavrova do funkcie ministra zahraničných vecí RF v roku 2004, ktorý opakovane deklaroval svoju podporu tejto skupiny a vyzdvihoval historické väzby – siahajúce do cárského obdobia – medzi RPC a ministerstvom. Pracovná skupina sa stretáva pravidelne a niekedy i v menších podskupinách za účelom širokej diskusie, predovšetkým ohľadom „zachovania kultúrnych a duchovných väzieb s Rusmi v zahraničí, dodržiavania ich práv a zachovania kultúrneho a historického dedičstva ruskej vlasti a ruského jazyka“ (Blitt, 2011, s. 381). Lavrov vyzdvihol aktivitu RPC v tomto smere a označil ich za „hlavnú oporu činnosti vlády v tomto sektore“ (Blitt, 2011, s. 381).

⁴ Ruský prezident Putin sa osobne zapojil do predvolebnej prezidentskej kampane na Ukrajine. 26. októbra 2004 navštívil dosluhujúceho ukrajinského prezidenta Kučmu v Kyjeve a krátko nato (12. novembra) sa stretol s Kučmom a Janukovyčom v meste Kerč na Kryme. Týmto spôsobom poslal ruský prezident jasný signál ukrajinským voličom – víťazstvo kandidáta Janukovyča by bolo zárukou dobrých vzťahov RF a Ukrajiny (Curanović, 2012b).

ký stupeň religiozity v tejto krajine a z toho vyplývajúci význam náboženstva v ukrajinskej spoločnosti¹, a preto zapojil do kampane i RPC, resp. jej jurisdikčne podriadenu UPCMp. Diametrálne rozdielne stanoviská hlavných prezidentských kandidátov na riadenie Ukrajiny sa preto premietali i do náboženskej roviny. Niekdajší metropolita UPCMp Vladimir² vyjadril otvorenú podporu Janukovyčovi.³ Naproti tomu patriarcha UPCKp Filaret sa postavil na stranu Juščenka.

Vladimir dokonca sprevádzal v predvolebnom období (august 2004) Janukovyča na cestách po Svätej Zeme a hore Athos v Grécku – jednom z najposvätejších miest východného kresťanstva –, kde sa spolu modlili. Tri týždne pred prvým kolom prezidentských volieb, ktoré sa konali 31. októbra, bol Janukovyč navyše pozvaný a prijatý v rezidencii Moskovského patriarchátu samotným patriarchom RPC Alexejom II, ktorý vyjadril podporu jeho volebnému programu a zaželal mu, aby bol „odvážny a tolerantný počas prezidentských volieb“ (Gretskiy, 2007, s. 9).

Aktivity RPC v kooperácii s UPCMp na Ukrajine v tomto období boli skutočne rozsiahle a nielenže plnili úlohy vo volebnej kampani Janukovyča, ale dokonca sa na nich aktívne

podieľali a pomáhali ich plánovať. V kontexte takejto spolupráce potom Junukovyčov tím vyrukoval do volieb s ideologickými sloganmi typu: „Podpora Juščenka znamená porážku pravoslávna na Ukrajine,“, „Bratská jednota troch východoeurópskych národov“ či „Juščenko – agent uniatov (gréckokatolíkov) a protestantov“ (Yurash, 2005, s. 370). Navyše v súčinnosti s RPC, UPCMp organizovala verejné demonštrácie a „cirkevné sprievody“, ktoré sa končievali bohoslužbami za „zvolenie pravoslávneho prezidenta“ (Yurash, 2005, s. 371).

Touto volebnou agitáciou však RPC paradoxne hrubým spôsobom porušila stanovy svojho najdôležitejšieho a oficiálneho dokumentu z roku 2000 s názvom *Sociálna koncepcia Ruskej pravoslávnej cirkvi*. Bod 3 s názvom *Cirkev a štát*, podbod 8 totiž zdôrazňuje, že existujú oblasti, v ktorých klérus a kánonické cirkevné štruktúry vyslovene nemôžu podporovať štát, ani s ním spolupracovať. Jednou z troch takýchto oblastí je „politický zápas, volebná agitácia, kampane na podporu konkrétnych politických strán a verejných či politických lídrov“ (Osnovy Sociálnej koncepcii Ruskoj..., 2000).

Po prvom kole prezidentských volieb 2004 (tesne vyhral Juščenko) metropolita Vladimir v televíznom prenose zdôrazňoval, že iba jeden kandidát dostal požehnanie kánonickej cirkvi vo voľbách – V. Janukovyč. Po spochybnení výsledkov z druhého kola volieb (tesne vyhral Janukovyč) a prvej vlne protestov opozície po voľbách,⁴ patriarcha RPC Alexej II. napísal list ukrajinskému prezidentovi L. Kučmovi, v ktorom vyjadril nádej na mierové vyriešenie sporu na Ukrajine. Na rozdiel od V. Putina sa však patriarcha nerozhodol poslať gratuláciu k volebnému víťazstvu. Udalosti oranžovej revolúcie opätovne rozdelili cirkvi na Ukrajine podľa ich geopolitických preferencií (Curanović, 2012b).⁵

¹ Na Ukrajine i v 90. rokoch minulého storočia vplyvní ukrajinskí politici vyhľadávali, resp. usilovali sa o podporu náboženských autorít. V prvých samostatných voľbách na Ukrajine v roku 1994 sa napríklad uchádzal L. Kravčuk o podporu UPCKp, zatiaľ čo politický program L. Kučmu zahrňoval rozvoj a spolupráce s UPCMp. O 5 rokov neskôr, v roku 1999 v ďalších prezidentských voľbách sa javil Kučma ako viac umiernený v náboženských otázkach, ale i naďalej zastával kooperáciu s UPCMp. Náboženský význam prezidentskej kampane si uvedomoval i Kučmov komunistický protikandidát P. Simonenko, oficiálne ateista. Napriek tomu sa v kampani pokúšal presvedčiť voličov o svojej lojalite k UPCMp. Komunistická strana vydala oficiálne prehlásenie, v ktorom sa ospravedlnila za násilné a zlé zaobchádzanie voči náboženským autoritám počas sovietskeho obdobia (Yurash, 2005). To znamená že politické sily (vrátane komunistov) si uvedomovali značný význam náboženstva vo verejnom živote.

² Metropolita UPCMp Vladimir, občianskym menom Viktor Sabodan, bol hlavou UPCMp po tom, čo bol zbavený funkcie jeho predchodca Filaret. V úrade bol od 27. mája 1992 do 5. júla 2014, kedy zomrel.

³ Janukovyčovi vyjadrili podporu okrem Moskovského patriarchátu i významné politické osobnosti a experti Kremľa. Okrem Vladimira Putina to boli G. Pavlovskij, D. Medvedev, I. Šuvalov a iní.

⁴ Výsledky volieb, v ktorých sa stal tesným víťazom Janukovyč, opozícia napadla a označila ich ako sfaľované. Následne Ukrajinu zachvátila vlna demonštrácií, ktorá je známa pod pojmom „oranžová revolúcia“.

⁵ Dôkazom toho je i skutočnosť, že predstavitelia UPCMp nepodpísali spoločnú výzvu šiestich ukrajinských kresťanských cirkví, ktorú adresovali na konci novembra 2004 ukrajinskému prezidentovi. Vo výzve ho žiadajú, aby dal preveriť a vyšetriť sfaľované výsledky druhého kola prezidentských volieb (Curanović, 2012b). Naproti tomu len dva dni pred opakovanými prezidentskými voľbami druhého kola (konali

V dôsledku jasnej politizácie pravoslávia na Ukrajine sa tak začali všetky cirkvi v krajine reálne zúčastňovať (v rozličnej miere) politického súperenia, ktoré nebolo tak bežné pred rokom 2004. Zvýšenie politického zapojenia RPC na Ukrajine má špecifické konzekvencie pre rusko-ukrajinské vzťahy. Každý spor či nedorozumenie medzi Kyjevom a UPCMp znamená reakciu Kremľa. Pokiaľ ide o tento problematický obraz RPC ako ruskej inštitúcie je potrebné zdôrazniť novú tendenciu vo verejnom „imidži“ Moskovského patriarchátu, a síce neustálom zdôrazňovaní, že reprezentuje celé východné slovanské pravoslávie.¹ Od týchto prezidentských volieb by sa mohli aktivity RPC na ukrajinskom teritóriu rozdeliť na tri kľúčové etapy.

Obdobie rokov 2005 – 2010, boj RPC proti ukrajinskej autokefálnosti a západnému smerovaniu Ukrajiny

Za prvú etapu intervencií RPC na Ukrajine je možné považovať obdobie rokov 2005 – 2010, čiže obdobie, počas ktorého bol vo funkcii ukrajinského prezidenta V. Juščenko. Tieto činnosti RPC boli do značnej miery limitované a sústredili sa predovšetkým na zabránenie autokefálnosti, teda zjednoteniu a dosiahnutiu nezávislosti ukrajinskej pravoslávnej cirkvi, čo by znamenalo rozluku od Moskovského patriarchátu. Autokefálnosť na Ukrajine je možné dosiahnuť dvoma spôsobmi: buď samotná RPC udelí autokefálnosť UPCMp, ktorá by sa následne spojila s UPCKp a UAPC, čiže uznaním zo strany RPC (čo je nereálne), alebo sa musia všetky tri cirkvi najskôr zlúčiť a až potom si nechá uznať svoju existenciu. V tomto prípade ju môže uznať ekumenický patriarcha

sa 26. decembra 2004) Alexej II. adresoval posolstvo pravoslávne mu obyvateľstvu na Ukrajine, „aby sa vyšlo nesprávnym krokom, ktoré by mohli zničiť jednotu bratských slovanských národov, ktorá je vytvorená od nepamäti“ (Gretskiy, 2007, s. 11).

¹ Napríklad počas rokovania Moskovského patriarchátu so zahraničnými politikmi z Blízkeho východu vo februári 2010, hlava RPC deklarovala podporu pre rozvoj vzťahov medzi krajinou, s ktorou rokovala (Libanon) a nielen RF, ale i Bieloruskom a Ukrajinou (Curanović, 2012b). Aj to je jeden z aspektov, ako RPC neustále zdôrazňuje nadnárodný aspekt a usiluje sa vyvracať názory, ktoré ju stavajú do pozície výhradne ruskej inštitúcie.

konštantínopolský² po podaní oficiálnej žiadosti.

I z tohto dôvodu Juščenko počas výkonu svojej funkcie v náboženskej oblasti jednak vyzýval na kooperáciu všetky ukrajinské pravoslávne cirkvi³ a jednak mal ambíciu využiť Konštantínopolský ekumenický patriarchát ako najvyššiu duchovnú autoritu v pravosláví a zároveň ako zadržiaci faktor vplyvu Moskovského patriarchátu (Zdioruk, Haran, 2012a). Za týmto účelom sa Juščenko usiloval primárne nadviazať dobré styky s ekumenickým patriarchom konštantínopolským – Bartolomejom I. S ním sa stretol, resp. ním bol prijatý v júni 2007 a v máji 2009⁴ v jeho sídle vo Fanar v Istanbule.

Na Ukrajine autokefálne ambície pochopiteľne vznikajú vtedy, ak sú pri moci prozápadne či nacionálne orientované politické elity (Kravčuk, Juščenko, Porošenko), ktoré chcú eliminovať nielen sekulárny, ale i duchovný

² Konštantínopolský ekumenický patriarcha Bartolomej I. je čestnou hlavou svetového pravoslávia. Je uznávaný ako „prvý medzi rovnými“. Nemá moc zasahovať do otázok týkajúcich sa iných pravoslávnych cirkví a len koordinuje celopravoslávnu činnosť. V tomto smere je však nutné poznamenať, že ani uznanie autokefálnosti jedným z patriarchov nezaručuje okamžité uznanie od ostatných autokefálnych cirkví. Napríklad Pravoslávna cirkev v Amerike získala uznanie autokefálnosti len od Ruskej, Bulharskej, Gruzínskej, Poľskej pravoslávnej cirkvi a Pravoslávnej cirkvi v českých krajinách a na Slovensku.

³ Ukrajinský prezident v dokumente, ktorý smeroval do ukrajinského parlamentu – Najvyššej Rady Ukrajiny v roku 2005 s názvom „O vnútornej a vonkajšej situácii na Ukrajine“ deklaroval, že jednou z jeho priorit v rámci štátnej politiky bude vytvorenie jednotnej spoločnej ukrajinskej pravoslávnej cirkvi a nariadil ukrajinskej vláde, aby podnikla opatrenia na uľahčenie dialógu medzi konfliktnými jurisdikciami, avšak pri zachovávaní nezávislosti sekulárnych úradov (Patriarch Varfolomej „upolnomočil“..., 2006). O dva roky neskôr, v roku 2007 Juščenko naliehal na Synody UPCMp a UPCKp, aby vytvorili spoločnú komisiu pre zjednotenie pravoslávnej cirkvi na Ukrajine. I z tohto dôvodu bola vytvorená expertná skupina na podporu dialógu medzi cirkvami priamo na ukrajinskom prezidentskom sekretariáte (Viktor Juščenko prizývaet..., 2007).

⁴ V záujme vytvorenia jednej národnej ukrajinskej cirkvi, resp. získania podpory pre ňu sa Juščenko stretol počas návštevy Izraela s patriarchom Jeruzalema Teofilom (november 2007) či počas oficiálnej návštevy Grécka (september 2007) navštívil posvätnú horu Athos. Juščenko mal takisto záujem o nadviazanie vzťahov s Vatikánom, vyjadrením čoho bolo oficiálne prijatie u Benedikta XVI. v júni 2009 (Curanović, 2012b).

ruský vplyv.¹ Moskovský patriarchát sa od počiatku usiluje zabrániť vytvoreniu jednotnej autokefálnej cirkvi primárne z dvoch dôvodov: Po prvé, autokefálnosť Ukrajinskej cirkvi by pripravila Kremľ o efektívny nástroj presadzovania vplyvu na Ukrajinu a zabránila by účasti RF na imperiálnych projektoch v eurázijskom regióne. Po druhé, autokefálnosť by spôsobila vážne straty pre RPC (materiálne finančné, personálne, klesol by počet farností takmer o polovicu) (Zdioruk, Haran, 2012a). Toto by drasticky oslabilo mocenskú pozíciu RPC nielen v samotnej RF, ale predovšetkým v svetovom náboženskom prostredí, i v ekumenickom pravosláví.

RPC v tomto smere využívala dva aspekty: diplomatický a nátlakový. V diplomatickej oblasti sa podarilo metropolitovi UPCMp Vladimirovi značný úspech v júli 2008, počas veľkolepej udalosti v Kyjeve – oslavách 1020. výročia prijatia kresťanstva na Rusi. Na tejto udalosti sa zúčastnili delegácie všetkých autokefálnych pravoslávnych cirkví sveta,² vrátane Alexeja II. – ten spočiatku váhal, či má vôbec význam vycestovať na Ukrajinu³ v čase, kedy podľa patriarchu ukrajinské politické elity „podporovali rozkolnikov“⁴ (Curanović, 2012b, s. 170) – a konštantínopolského ekumenického patriarchu Bartolomeja I. Od Bartolomeja I. sa očakávalo, že

po sérii predchádzajúcich rozhovorov s Juščenkom požehná UPCKp a uzná túto schizmatickú cirkev ako autokefálnu práve na tejto slávnosti.

Paradoxne sa však z osláv 1020. výročia prijatia kresťanstva na Rusi stal nezdar pre politicko-cirkevné plány ukrajinského prezidenta. Konštantínopolský patriarcha sa „odmietol stať súčasťou politických a náboženských kalkulácií Juščenka a neuznal UPCKp ako autokefálnu cirkev v danom čase a za daných podmienok“ (Tonoyan, Payne, 2010, s. 256). Jeho zámerom bola výlučne pastoračná návšteva Ukrajiny a možnosť stretnúť sa s Alexejom II. a diskutovať o cirkevnej situácii na Ukrajinu. Diskusia medzi oboma patriarchami prebehla za zatvorenými dverami a jej obsah nebol zverejnený. Hlavná diplomatická misia Alexeja II. bola teda úspešná. Podarilo sa výrazne utužiť vzťahy s UPCMp a súčasne zabrániť plánu V. Janukovyča – docieľiť uznanie jednotnej autokefálnej ukrajinskej cirkvi.

Ďalší úspech v boji proti zjednoteniu ukrajinského pravoslávia zaznamenala RPC i na začiatku roku 2009. V tom čase – po smrti Alexeja II. (zomrel v decembri 2008) – sa „proautokefálne“ krídlo v samom vnútri UPCMp snažilo využiť smrť ruského patriarchu na získanie autokefálnosti, alebo prinajmenšom oslabiť vplyv RPC voči UPCMp. Prejavilo sa to i tým, že Vladimirovi bola vyjadrená podpora zo strany časti eparchov a delegátov UPCMp do Miestneho koncilu RPC⁵ na konferencii UPCMp 17. januára, ktorá bola prípravou na Miestny Koncil RPC (konal sa od 27. do 29. januára 2009), kde sa mal zvoliť nový patriarcha RPC.

Po intervenčných aktivitách RPC takticky kandidatúru odmietol a diplomaticky vyhlásil, že „16. patriarcha Moskvy a celej Rusi bude ten, na koho Boh ukáže svoju vôľbu“ (Metropolitan Vladimir of..., 2009). Pre ruských cirkevných hodnostárov a ruské politické elity sa síce Vladimir stal hrdinom, ktorý „učinil historický stotočný skutok, za účelom jednoty ruského pravoslávia“ (Metropolita Kyjevský a celej..., 2009), ale pre Ukrajincov stelesňoval nástroj Kremľa, ktorý zmaril ukrajinské úsilie o náboženskú nezávislosť. Okrem toho, že odmietol svoju kandidatúru, ani namiesto seba za Ukrajinu nenavrhol nikoho. Podľa ruského profesora Frolova sa tak

¹ Historické európske skúsenosti totiž jasne demonštrujú, že nezávislosť národných pravoslávnych cirkví od zahraničných náboženských centier je dôležitým atribútom štátnej nezávislosti. To platí predovšetkým pre také krajiny ako Grécko, Gruzínsko, Bulharsko, Srbsko či Rumunsko. V prípade Ukrajiny je však situácia rozdielna: časť ukrajinského pravoslávia zostáva duchovne, administratívne a organizačne závislá na RPC.

² Udialo sa tak i napriek extrémnemu nátlaku a intervenciám zo strany RPC a RF, ktorí „odporúčali“ neísť do Kyjeva. Jediná autokefálna cirkev, ktorá podľahla tomuto tlaku bola z Cypru (Zdioruk, Haran, 2012a).

³ Bol to predovšetkým ruský prezident Putin, ktorý presvedčil a podporil Alexeja II. aby pozvanie Kyjeva prijal a vycestoval. Alexej II. totiž už v júli 2006 (prostredníctvom zástupcu vedúceho Oddelenia zahraničných vzťahov Moskovského patriarchátu eparchom Markom) avizoval, že „návšteva Ukrajiny nie je v blízkej budúcnosti v pláne Moskovského patriarchátu z dôvodu politickej situácie v krajine“ (Patriarch Aleksij II ne sobiraetsja..., 2006).

⁴ Ruský pojem „rozkolnik“ označuje člena sekty, ktorý sa odštiepil od oficiálnej pravoslávnej cirkvi. V tomto prípade Alexej II. narážal na UPCKp a jej predstaviteľov.

⁵ Miestny koncil RPC je zhromaždenie eparchov (biskupov) a ďalšieho duchovenstva i laikov RPC. Je stelesnením najvyššieho orgánu RPC.

zabránilo plánu ukrajinských mocenských i cirkevných predstaviteľov navrhnúť spoločného ukrajinského kandidáta na post Patriarchu RPC (Metropolita Kyjevský a celej..., 2009).

Nátlakové aktivity RPC voči ukrajinským autokefálnym snahám sú realizované predovšetkým prostredníctvom radikálnych mimovládnych náboženských (pravoslávnych) organizácií. Fungujú zväčša pod priamym dohľadom Moskovského patriarchátu a UPCMp a od roku 2005 (po zvolení Janukovyča) výrazne zintenzívni svoju činnosť. Zväčša sa jedná o šovinistické, ultrakonzervatívne a vyslovene proruské hnutia. Už počas kampane pred prezidentskými voľbami na Ukrajine v roku 2004 sa organizačne podieľali na demonštráciách a bohoslužbách za „pravoslávneho ukrajinského prezidenta“. Medzi takéto organizácie patrí napríklad *Zväz pravoslávnych bratstiev Ukrajiny*, *Zväz pravoslávnych občanov Ukrajiny*, *Všeučajinské pravoslávne bratstvo Sv. Alexandra Nevského*, alebo *Všeučajinské spoločenské hnutie „Ukrajinská voľba“*.

Ako prezentoval v jednom z interview líder *Zväzu pravoslávnych občanov Ukrajiny* V. Kaurov, hnutie bolo založené a funguje „s požehnaním metropolitu odeského a izmajilského Ukrajinskej pravoslávnej cirkvi Moskovského patriarchátu *Agafangela*“ a ako ďalej dopĺňa, bolo mu udeľené „požehnanie od patriarchu Ruskej pravoslávnej cirkvi Alexeja II. a metropolitu Ukrajinskej pravoslávnej cirkvi Moskovského patriarchátu *Vladimira*“ (Kaurov, 2007). Aktivity takýchto organizácií zväčša koordinuje a podporuje „tvrdé proruské jadro“ UPCMp. Jedná sa o vplyvných cirkevných hodnostárov, ktorí radikálne odmietajú ukrajinskú autokefálnosť a ostro vystupujú proti akémukoľvek dialógu s nekánonickými autokefálnymi cirkvami na Ukrajine. Menovite sa jedná predovšetkým o metropolitu Donecka a Mariupolu Hilariona, arcibiskupa Tuľčyna¹ Jonatana či biskupa Sumy² Eulogiusa (Zdioruk, Haran, 2012a).

Podieľajú na protiukrajinských akciách, demonštráciách či provokáciách na teritóriu Ukrajiny. Organizujú demonštrácie proti vstupu Ukrajiny do štruktúr EÚ, či NATO a na druhej strane sa verejne zastávajú a stotožňujú sa s ruskou imperiálnou rusofilnou ideológiou

¹ Mesto na Ukrajine v Tuľčynskom rajóne vo Vinnykej oblasti.

² Hlavné mesto Sumskej oblasti na severovýchodnej Ukrajine.

a s nostalgiou spomínajú na Ruskú ríšu, či Sovietsky zväz. I z tohto dôvodu podporujú ekonomickú, duchovnú i politickú jednotu v podobe „Ruského sveta“, do ktorého Ukrajina podľa nich patrí.

Obdobie rokov 2010 – 2013, včleňovanie Ukrajiny do „Ruského sveta“

Najintenzívnejšie aktivity vyvíjala RPC na Ukrajine v období rokov 2010 – 2013, kedy zastával funkciu ukrajinského prezidenta V. Janukovyč. Činnosť RPC v tomto smere značne súvisela s koncepciou „Ruského sveta“, ruským konceptom, ktorý sprvoti predstavoval určitý rámec a nástroje, prostredníctvom ktorých je možné konsolidovať ruskú diaspóru v zahraničí (v nových podmienkach po rozpade Sovietskeho zväzu) a ktoré môžu organizovať Rusov žijúcich mimo RF na základe národných a kultúrnych faktorov a identít (Poleghkyi, 2011).

Nástupom Putina však koncept nadobudol výrazný geopolitický akcent, ktorým sa ruské vedenie snaží získať pevnú pôdu pre svoje imperialistické aspirácie v postsovietskom priestore. Navyše „Ruský svet“ sa postupom času značne rozšíril. Jeho širokospektrálnosť v súčasnej dobe je demonštrovaná tým, že popri ruskej diaspóre, ktorá je sústredená mimo RF, sa druhou zložkou „Ruského sveta“ stávajú i sympatizanti či priatelia Ruska (zväčša z krajín obývaných Slovanmi), ktorí sa „duchovne sebaidentifikujú“ s Ruskom a ktorí prostredníctvom rôznych hnutí, politických strán či mimovládnych organizácií uvažujú o „Celoslovenskom“ alebo „Všeslovenskom“ zväze pochopiteľne pod vedením Ruska.³

V posledných rokoch sa však začala i RPC intenzívne zapájať do diskusií týkajúcich sa „Ruského sveta“. Predovšetkým prostredníctvom

³ V. Kočín, súčasný výkonný riaditeľ Nadácie Ruský svet zdôrazňuje, že „Ruský svet“ je „ruská civilizácia v jej duchovnom a kultúrno-historickom význame. Príslušnosť k 'Ruskému svetu' – to je určitý druh pocitu, vnútorné sebaurčenie človeka, ktorého základom je spoločná história, zdieľané hodnoty a pocit spolupatričnosti k Rusku. Na to, aby sa človek dostal do 'Ruského sveta', nepotrebuje pas alebo víza. Je to komunita, ktorá spája nielen Rusov, ale aj krajanov a cudzincov, ktorí javia úprimný záujem o Rusko, ruský jazyk, históriu a kultúru“ (Kočín, 2015). Výkonný riaditeľ týmto vyhlásením – obdobne ako mnohí ďalší čelní ruskí predstavitelia – zdôrazňuje, že do „Ruského sveta“ patria nielen etnickí Rusi a ruskí krajanovia, ale každý, kto sa „sebaidentifikuje“ s Ruskom, teda zahŕňa obrovský počet ľudí, ktorých samotná nadácia oslovuje.

tvom patriarchu RPC Kirilla rozvíja RPC koncept „Ruského sveta“, ktorý je podľa RPC „svetom ruskej pravoslávnej tradície“ (Solik, Baar, 2016, s. 33). Kirill od svojho nástupu do funkcie patriarchu pomerne často vyzýva k budovaniu „Ruského sveta“, spájajúceho rusky hovoriace a pravoslávne náboženstvo vyznávajúce obyvateľstvo. V interpretácii RPC sa za centrum „Ruského sveta“ považujú predovšetkým tie oblasti, respektíve územia, ktoré patrili do historického zväzu známeho pod pojmom „Svätá Rus“ – teda dnešné územie suverénnych štátov Ukrajiny, Bieloruska a Ruska, ktoré sú priamymi dedičmi Kyjevskej Rusi (Solik, Baar, 2016).¹

Podľa moskovského patriarchu je samotný „Ruský svet“ zložený z „jadra“, teda „Svätej Rusi“ a diaspór, ktoré sú zjednotené tromi faktormi: pravoslávnu kresťanskou vierou, ruským jazykom a spoločne zdieľanou historickou pamäťou. Vo svojom príhovore (na treťom výročnom zasadnutí Nadácie Ruský svet v roku 2009) zároveň odporučil do „jadra“ zaradiť i Moldavsko. Na zasadnutí súčasne vyzval na používanie pojmu „krajiny Ruského sveta“² (Solik, Baar, 2016, s. 34).

¹ Tým, že prijal kyjevský knieža Vladimír kresťanstvo v Kyjevskej Rusi, položil tak základy nového kresťanského národa. Mnohí ruskí historici a pravoslávni duchovní hovoria v tomto kontexte o „zviazaní“ či „jednote“ troch bratských východoslovanských národov (Usov 2006). Ako podotýka ruský pravoslávny duchovný A. Novikov, „Kyjevská krstiteľnica zviazala v cirkevnej jednote tri bratské pravoslávne národy – ruský, ukrajinský a bieloruský. Tieto národy tvoria jadro mnohonárodnej ruskej pravoslávnej cirkvi, jednotu, ktorá prešla skúšky časom, prenasledovania a pokušeniami rozkolov“ (Novikov, 2013). Avšak i napriek tomu, že tieto tri národy (a dnešné samostatné štátne útvary RF, Ukrajiny a Bieloruska) majú do istej miery spoločné historické, politické a kultúrne črty, ak sa však diskutia týka geopolitickej voľby a hľadania svojho miesta v geopolitickom priestore v historickom a súčasnom kontexte, vznikajú početné problémy a napätia medzi uvedenými tromi štátmi.

² Vágnosť a postupná rozpínanosť duchovnej koncepcie „Svätej Rusi“ a „Ruského sveta“ je však obdobná ako v prípade sekulárneho konceptu. Pôvodné „jadro“ „Ruského sveta“ sa popri troch kľúčových historických krajinách (Rusko, Bielorusko, Ukrajina) malo podľa Kirilla rozšíriť o Moldavsko. Neskôr dokonca boli do tohto zoznamu okrem Moldavska postupne pridávané i ďalšie krajiny „kánonického teritória“ RPC: Samostatne vyhlásený štát Podnester-ská republika, Kazachstan a Kirgizsko. Ich zaradenie do „jadra“ je založené – podľa Moskovského patriarchátu – na historických „argumentoch“, teda afiliácii

Pre posilnenie geopolitickej a duchovnej jednoty „Ruského sveta“ Patriarcha RPC Kirill podnikol nebývalý počet oficiálnych pastoračných ciest na Ukrajinu, počas ktorých rokoval nielen s hierarchmi UPCMp, ale i ukrajinskými politikmi. Len počas prvých tri a pol roka vo funkcii patriarchu RPC bol na návšteve Ukrajiny celkovo 10 krát³ (Zdioruk, Haran, 2012b), čím demonštroval, že je patriarchom „celej Rusi“, nielen Ruska. Jeho prvá oficiálna zahraničná cesta v úlohe patriarchu RPC viedla práve na Ukrajinu. Trvala až 10 dní (od 27. júla do 5. augusta 2009). Druhá oficiálna návšteva viedla do druhej krajiny „Svätej Rusi“, do Bieloruska.

Obdobie počas rokov 2010 – 2014 predstavovalo zložité obdobie pre posilňovanie ukrajinskej identity a ukrajinskej štátnosti, práve v dôsledku koncepcie „Ruského sveta“. Na všetkých úrovniach na Ukrajine v tomto období boli evidentné pokusy posilňovať ruský vplyv, blokovať akékoľvek pokusy o vytvorenie jednotnej autokefálnej cirkvi,⁴ vnútiť ľuďom ruský jazyk,⁵ kultúru a všeobecne víziu „Ruského sveta“. Tento zámer bol realizovaný predovšetkým pomocou vtedajšieho rusofilné-

alebo adhézie, či prínavosti k jednému, alebo ďalšiemu teritóriu národa „historickej Rusi“ (Suslov, 2014).

³ Kirillov predchodca patriarcha Alexej II. dokonca podnikol oficiálnu návštevu Ukrajiny počas svojho pôsobenia len štyrikrát – avšak dvakrát v rámci Sovietskej Ukrajiny v roku 1990, kedy sa riešili spory ohľadom širšej autonómie UPCMp, v roku 1997 (Patriarch Aleksij ne sobiraetsja..., 2006) a potom až v roku 2008.

⁴ Naopak celkom evidentné boli snahy, ktoré vytvárali podmienky pre „kánonické skracovanie práv širokej autonómie UPCMp“ (Sagan, 2011) zo strany RPC.

⁵ Toto obdobie je charakteristické i tým, že okrem výrazného posilňovania a preferovania UPCMp sa výrazne pretláčal do ukrajinskej spoločnosti i ruský jazyk. Stanovisko RPC v súvislosti s významom ruského jazyka najlepšie vystihuje prejav patriarchu Kirilla na štvrtom zasadnutí nadácie Ruského sveta v roku 2010, kedy zdôraznil, že „Ruská pravoslávna cirkev nesie zodpovednosť za duchovný obsah Ruského sveta (...) špecifickou úlohou Ruskej pravoslávnej cirkvi v kontexte tohto konceptu je i ochrana a podpora ruského jazyka“ (Patriarch Kirill: Russkiy Mir and..., 2010). Postoj UPCMp – ako jurisdikčne podriadenej cirkvi RPC – voči ukrajinskému jazyku, resp. voči jeho podpore v ukrajinskej spoločnosti je z dlhodobého horizontu negatívny. Svedčí o tom i počet cirkevnej literatúry (vrátane náučnej literatúry pre teologické semináre) v ruskom jazyku, ktorý drvivo prevažuje nad textami v ukrajínčine (Jelenskiy, 2014).

ho Ministerstva školstva Ukrajiny a prostredníctvom osvetových pastoračných činností či nedeľných škôl (Sagan, 2011).

Základom takýchto opatrení bolo predovšetkým podkopať a zdiskreditovať autoritu UPCMp na čele s Filaretom. Ruské duchovné i náboženské špičky si totiž veľmi dobre uvedomovali, že „bez zjednotenej ukrajinskej cirkvi nemôže byť silný ukrajinský štát“ (Sagan, 2011). Navyše patriarcha mal snahu získať ukrajinské občianstvo, prezentoval úvahy na zmenu svojho titulu na „patriarcha moskovský, kyjevský a celej Rusí“ a plánoval zaviesť prax striedania patriarchovho sídla medzi Moskvou a Kyjevom v polročných intervaloch (Zdioruk, Haran, 2012a).

Je pochopiteľné, že tieto aktivity boli možné len na základe absolútne lojálneho postavenia ukrajinského prezidenta ku čelným politickým, ale i náboženským predstaviteľom RF. Vo februári 2010 pred inauguráciou nového ukrajinského prezidenta V. Janukovyča, dokonca patriarcha Kirill – spoločne s metropolitom Vladimirom – slúžil prosebnú bohoslužbu a verejne pozhnal tomuto politikovi v Kyjevsko-pečerskej lavre (Richters, 2013). Kirill sa po prvýkrát v dejinách obrátil s kázaním k najvyššiemu predstaviteľovi Ukrajiny. Účasť patriarchu na inaugurácii prezidenta cudzieho štátu (prvý takýto akt v dejinách Moskovského patriarchátu) vyvolala kritiku mnohých ukrajinských politikov. V novembri 2010 na stretnutí s V. Janukovyčom Kirill poďakoval za to, že „ukrajinský prezident venuje pozornosť potrebám UPCMp“ a zdôraznil, že výsledky ukrajinských volieb sa už „pozitívne prejavili na životoch Ukrajincov“ (Svjatejšij Patriarch Kirill., 2010).

Na druhej strane Janukovyč preferoval vo všetkých cirkvách len UPCMp. Prezidentská kancelária Janukovyča verejne deklarovala, že „ukrajinský prezident je členom UPCMp, a preto bude udržiavať vzťahy len s ňou“ (Sagan, 2011), pričom ostatné náboženské skupiny ignoroval.¹

¹ Predchádzajúci ukrajinskí prezidenti sa formálne schádzali s Celoukrajinskou radou cirkví a náboženských organizácií, teda mezikonfesionálnym konzultatívno-poradným orgánom ukrajinských cirkví. Organizácia zastrešuje 17 cirkví na Ukrajine (viac než 90 % všetkých náboženských organizácií v krajine). Prezident Janukovyč však v rokoch 2010 – 2011 pozvania tejto organizácie (ale i samotných náboženských organizácií na Ukrajine) úmyselne ignoroval a bojkotoval a stretával sa len so zástupcami UPCMp (Jelenskyj, 2014).

Ak je v prípade Kučmu či Juščenka možné hovoriť o určitom zvýhodňovaní jednej náboženskej skupiny na Ukrajine, pri neobmedzovaní činnosti ďalších denominácií, tak v prípade Janukovyča je možné hovoriť o absolútnom preferovaní len UPCMp na úkor ostatných náboženských skupín v krajine. Tieto aktivity RPC a jej jurisdikčne podriadenej UPCMp boli oceňované i Kremľom. Na začiatku roku 2011 vtedajší ruský prezident Medvedev počas stretnutia s účastníkmi Synody eparchov RPC poznamenal, že štát počíta s úlohou cirkvi v zintenzívnení kontaktov s „Ruským svetom“, nakoľko samotná RF nedosahuje úspech v tomto smere (Blitt, 2011).

Situácia po rusko-ukrajinskom konflikte. Zmenšujúci sa vplyv RPC na Ukrajine

Protesty, ktoré sa začali v novembri 2013 na kyjevskom Námestí Nezávislosti a ktoré prerástli do zosadenia V. Janukovyča z prezidentského úradu ukrajinským parlamentom, následnej anexie Krymu RF a destabilizácie východu Ukrajiny, opätovne eskalovali napätie medzi RF a Ukrajinou nielen v sociálnych a politických vzťahoch, ale i v náboženskej oblasti. Politika Kremľa totiž značne sťažila pozíciu a renomé RPC na Ukrajine a následne i v ďalších štátoch „kánonického teritória“.

Hlava RPC patriarcha Kirill čelila vážnej dileme, akým spôsobom by bolo vhodné reagovať na intervenčnú politiku RF voči Ukrajine. Táto dilema spočívala v tom, že v prípade jednoznačnej podpory Kremľa zo strany RPC by mohlo dôjsť k strate jej spoločenského a vplyvného postavenia na Ukrajine. To by mohlo taktiež urýchliť proces, v ktorom by sa najväčšia pravoslávna cirkev na Ukrajine stala nezávislou na Moskve, resp. by sa vyformovala toľko žiadaná autokefálna ukrajinská cirkev. Je zrejmé, že v kontexte konfliktu na Ukrajine sa antiruské nálady a túžba po nezávislosti v rámci ukrajinského pravoslavia stupňovali.

Na druhej strane by odsúdenie, resp. kritika politiky Moskvy mohli nepriaznivo ovplyvniť spoluprácu medzi štátom a cirkvou, ktorá sa postupne čoraz viac prehľbovala a z ktorej plynú výhody pre oboch aktérov. Ako alternatíva sa pre ruského patriarchu javilo zaujatie neutrálneho postojú, i keď to bolo ťažké, nakoľko RPC je chápaná ako jeden z významných nástrojov ruského vplyvu na Ukrajine. Ak chcel

patriarcha Kirill minimalizovať negatívny dopad ruskej sekulárnej politiky na Ukrajine, bolo potrebné vyvinúť značné diplomatickú úsilie a presadzovať zmierňovaciu politiku.

Kirill učinil opatrné a vyhýbavé prehlásenia v súvislosti s protestmi na Námestí Nezávislosti a neskoršou situáciou na východe Ukrajiny. Chcel sa dištancovať (z pozície RPC) od politiky Kremľa a odvolával sa na mierové riešenia. V jednom zo svojich prvých vyhlásení v januári 2014 uviedol že „RPC sa nikdy nestotožnila so žiadnym geopolitickým projektom“ a v kontexte siliacich protestov v Kyjeve varoval pravoslávne duchovenstvo na Ukrajine pred angažovaním sa v protestoch: „Cirkev nesmie byť riadená žiadnou politickou agendou. Ak duchovní, ktorí podnecujú verejnosť, aby prišli na barikády, tak oni neprinášajú posolstvo cirkvi“ (Patriarch Kirill: Na Ukraine..., 2014). Neskôr Kirill neodsúdil politiku zapojenia RF do konfliktu na východe Ukrajine, ale namiesto toho opätovne zdôrazňoval neutralitu, mierové riešenie sporu a vedenie dialógu.

Udalosti na Ukrajine v priebehu roku 2014 vytvorili celkom novú skutočnosť. Záujmy RPC a Kremľa, ktoré sa dlhé obdobie relatívne zhodovali, sa dostali v dôsledku ukrajinského konfliktu do rozporu, a to predovšetkým kvôli nezhodám ohľadom použitých metód. I napriek tejto skutočnosti však RPC nie je ochotná vzdať sa – kvôli prospechu a vplyvu – spolupráce s Kremľom a stále rešpektuje stanoviská Moskvy. Tento predpoklad podporil i postoj patriarchu Kirilla v kontexte anexie Krymu RF v marci 2014. Kirill neodsúdil zabratie ukrajinského územia RF, ale na druhej strane sa ani nezúčastnil na slávnostnej ceremónii 18. marca 2014.¹ Vzhľadom k úzkym vzťahom s Kremľom je však možné, že toto taktické rozhodnutie bolo konzultované s vedením RF.

Oficiálne stanovisko RPC z marca 2014 však bolo pozitívne, a dokonca obhajovalo anexiu v súlade so staviskom Kremľa. Hlavný

hovorca RPC, resp. vedúci Synodálneho oddelenia pre vzťahy medzi Cirkvou a spoločnosťou V. Čaplin prehlásil, že „ruský ľud je na svojom historickom území rozdelený medzi štátmi a má preda právo sa zjednotiť v jeden štátny útvar. Vyjadril taktiež nadej, že „ruskí vojaci sa nestretnú s odporom, čo by vyvolalo krvavé strety (Galeotti, Bowen, 2014). Týmto súhlasným postojom s intervenčnou politikou Kremľa, však RPC opätovne porušila (obdobne ako v prípade ruskej intervencie do Gruzínska) svoj vyššie zmienený oficiálny dokument z roku 2000 s názvom *Sociálna koncepcia Ruskej pravoslávnej cirkvi*. Jednalo sa o bod 3, podbod 8, ktorý zakazuje spoluprácu RPC s vládou štátu RF v tom prípade, ak vedie „občiansku vojnu, alebo agresívnu zahraničnú vojnu“ (Osnovy Sociálnej koncepcii Ruskoj..., 2000). Následne sa však – po vlne rozhorčenia a kritiky v ukrajinskom a medzinárodnom diskurze – prestal Čaplin i ostatní čelní predstavitelia RPC o Ukrajine vyjadrovať. Zaujímavým faktom bola skutočnosť, že RPC neprevzala priamo kontrolu nad farnosťami na Kryme po ruskej anexii. Formálne zostali pod správou UPCMp.

Azda najväčším problémom pre RPC bola skutočnosť, že v dôsledku závažných udalostí na Ukrajine sa začala UPCMp vnútorne polarizovať. V tomto kontexte je potrebné uviesť, že otázka vnútornej polarizácie v rámci UPCMp sa neskončila rebéliou Filareta a jeho skupiny (na začiatku 90. rokov minulého storočia), ktorá vyústila do vzniku UPCKp, ale tento problém v podstate pretrváva vo vnútri strany počas nasledujúcich rokov. Euromajdanské protesty, anexia Krymu a destabilizácia východu Ukrajiny rozpory vo vnútri UPCMp opätovne prehĺbili.

Časť hierarchov najväčšej cirkvi na Ukrajine dokonca zastávala veľmi kritické stanovisko voči ruskej politike na Ukrajine. Zástupca Metropolitu UPCMp Onufrij² adresoval list patriarchovi RPC Kirillovi, ktorý obsahuje výzvu, „aby ovplyvnil ruskú vládu a zabránil krviprelievaniu.“ Okrem toho tlačový tajomník UPCMp G. Kovalenko vyhlásil, že „tým že RF spustila in-

¹ Neúčast' Kirilla na ceremónii bola značne prekvapujúca, nakoľko sa patriarcha RPC zúčastňoval všetkých hlavných štátnych udalostí a odkedy je vo funkcii hlavy RPC budoval si imidž mediátora medzi verejnosťou a vládou (Chawryło-Jarzyńska, 2014). Pozoruhodné je taktiež, že tri eparchie na Kryme doposiaľ neprešli pod jurisdikciu Moskvy, ale sú oficiálne súčasťou UPCMp. Zatiaľ čo v Rusku prevláda právny názor, že Krym je ruským teritóriom, cirkev si to neosvojila vo svojej organizačnej štruktúre (Bremer, 2017).

² 17. augusta 2014 bol s veľkými poctami menovaný do úradu Metropolitu Kyjeva a celej Ukrajiny Onufrij, ktorý nahradil zosnulého Vladimira. Onufrij navyše behom krymskej krízy nielenže nepodporil Janukovyča, ale vyzýval k zastaveniu násilností a po príchodu vojsk tvrdými slovami vyzýval V. Putina k zastaveniu vojny.

tervenciu na Ukrajine, porušuje ruská vláda Desatoro Božích prikázaní“. Navyše varovala hlavu RPC, že ak bude Kirill „podporovať ruskú agresiu na Ukrajine, ukrajinská cirkev sa mu obráti chrbtom“ (Chawryło-Jarzyńska, 2014).

Na druhej strane proruskí duchovní z UPCMp sa stotožňovali so stanoviskami RF a podporovali aktivity proruských separatistov, hoci sa ich počet postupne znižoval v dôsledku prehĺbovania konfliktu a zomieraniu civilistov. Niektorí duchovní z UPCMp napríklad utiekli do RF, odkiaľ kritizovali novú vládu v Kyjeve a podporovali proruských rebelov, alebo požehnávali vlajky separatistických „republík“ Donecka a Luhanska (Sagan, 2015). Tieto kontroverzné aktivity duchovných značne poškodili obraz UPCMp a podkopali jej vážnosť v ukrajinskej spoločnosti.¹

Navyše na Ukrajine sa objavovali prípady, kedy celé farnosti UPCMp prijali jurisdikciu „nekánonického“ UPCKp. V. Jelenskyj, ukrajinský expert na náboženstvo v januári 2016 zdôrazňoval, že za „posledné dva roky sa pripojilo 60 až 70 farností UPCMp ku UPCKp“² (MP Viktor Yelensky: Moscow..., 2016). Okrem toho táto situácia vyvoláva odchod značného počtu veriacich práve ku konkurenčnej UPCKp patriarchu Filareta, ktorý aktívne podporoval protesty na Majdane a ostro kritizoval patriarcha Kirilla za to, že nedokázal zastaviť ruského prezidenta vo vyslaní vojska na Krym. Takéto náznaky sú už zreteľné. Známy je napríklad medializovaný prípad „presunu farnosti“ v dedine Soloniv v Rivnenskej oblasti. V nej sa členovia miestnej ukrajinskej pravoslávnej farnosti spadajúcu pod UPCMp vyjadrili za prechod pod jurisdikciu UPCKp. Udialo sa tak po tom, čo miestni kňazi odmietali (na opakované výzvy veriacich) usporadúvať modlitby za mier na Ukrajine a za ukrajinských vojakov, ktorí zahynuli v boji so separatistami na vý-

chode krajiny (Svjato-Paraskevskaja parafi-ja..., 2014).

Zmeny vnímania UPCMp a UPCKp v rámci ukrajinskej spoločnosti naznačili i výsledky sociologického prieskumu Demokratickej iniciatívy Iľka Kučeriva a Ukrajinskej sociologickej služby z prelomu rokov 2014/2015. Prieskum priniesol vskutku zaujímavé výsledky.³ Výrazne sa zvýšila dôvera v cirkevné inštitúcie (o 45 % oproti roku 2010), pričom 28 % ľudí si praje vytvorenie jednotnej autokefálnej cirkvi, 14 % je proti a 35 % opýtaných si praje status quo. Prieskum však demonštruje, že až 44 % ľudí sa prihlásilo k UPCKp a len 21 % k UPCMp (UAPC má stále malú podporu 2,4 %). Okolo 11 % sa priklonilo k UGKC (najmä v historickej Haliči, tam až 67 %). Iba 7 % respondentov označilo UPCKp za „rozkolnícku“ stranu a približne 19 % naopak určilo UPCMp za cirkev agresora (v Haliči až 42 %) (Biľšišť naselennja Ukrajiny..., 2015).

Záver

Na základe predloženej analýzy môžeme skonštatovať, že RPC vyvíja v kooperácii s ruským politickým establišmentom rozsiahlu zahraničnopolitickú činnosť na Ukrajine, kde sofistikovane presadzuje ruský vplyv a (doposiaľ) úspešne bráni ukrajinským ambíciám o vytvorenie jednotnej ukrajinskej autokefálnej pravoslávnej cirkvi. RPC v kooperácii s UPCMp presadzuje ruský vplyv na Ukrajine rozličnými spôsobmi. Jej poprední predstavitelia sa zúčastňujú oficiálnych stretnutí so zahraničnými politikmi a diplomatmi na najvyššej úrovni. Jej činnosť je realizovaná i prostredníctvom nadácie Ruského sveta, ktorá za ostatné obdobie výrazne spolupracuje s RPC. Okrem toho sú realizované pastoračné aktivity, nedeľné školy, cirkevní predstavitelia podporujú ruský jazyk, kultúru a „pravoslávnu slovanskú jednotu“. Navyše RPC využíva činnosť radikálnych proruských pravoslávnych náboženských organizácií na Ukrajine.

Prostriedky pri využívaní ruského vplyvu v zahraničí prostredníctvom RPC a Kremľa sú účinné len čiastočne, nakoľko nie sú kompatibilné. Naplno sa to prejavilo práve v rusko-ukrajinskom konflikte, kedy sa kooperácia me-

¹ Časť ukrajinskej verejnosti bola dokonca proti príchodu patriarchu Kirilla do Kyjeva, aby oslávil výročie prijatia kresťanstva na Rusi na konci júla 2014. Návšteva sa nakoniec nekonala (Chawryło-Jarzyńska, 2014).

² Ako uvádza Jelenskyj je viac ako pravdepodobné, že i niektoré farnosti v rámci UPCKp prešli ku UPCMp, ale aktuálna tendencia na Ukrajine je, že v prípade ak kňaz vyjadruje anti-ukrajinské nálady vo svojej farnosti, zvyčajne sa sám sťahuje do UPCMp. Teda je to skôr otázka jednotlivcov, a nie celých farností (MP Viktor Yelensky: Moscow..., 2016).

³ Prieskumu sa zúčastnilo 4413 respondentov oblastí Ukrajiny, zoskupených do 11 historických regiónov. Štatistická chyba je podľa autorov ± 5 %.

dzi RPC a Kremľom výrazne narušila. Anexiou Krymu a neoficiálnou podporou proruských separatistov ruskí lídri demonštrovali, že za účelom realizovania koncepcie „Ruského sveta“ sú schopní urobiť akékoľvek kroky, pričom nezohľadňujú dôsledky. Bohužiaľ použitie takýchto silových metód pri realizovaní „Ruského sveta“ vo výraznej miere narušilo pôvodnú koncepciu tejto ideológie. RPC sa tak zákonite stala – v dôsledku prílišného previazania s Kremľom – objektom diskreditácie zo strany ukrajinskej pravoslávnej komunity a výrazne stráca svoj politický, diplomatický vplyv a kredit na Ukrajine.

Okrem toho RPC stráca i možnosť vybudovať si rešpekt medzi veriacimi, ako nezávislá náboženská organizácia, ktorá chráni kresťanské hodnoty. Aj v tak závažnom konflikte, akým rusko-ukrajinský konflikt bezpochyby je, nedokáže byť patriarcha Kirill aspoň sčasti neutrálnym a odsúdiť intervenčnú politiku Kremľa. Jasným dôkazom tohto tvrdenia je i Kirillove posolstvo z 18. júla 2014, počas spomienkovej slávnosti na Svätého Sergija Radonežského, na ktorom bol prítomný i ruský prezident Putin. Patriarcha totiž vyzýval svetovú verejnosť na to, aby nevnímali RF ako agresora: „Daj Boh, aby RF bola dnes chápaná tými, ktorí ju ešte nepochopili (...). Daj Boh, aby každý pochopil, že RF nie je zdroj vojenskej, alebo inej hrozby pre ľudstvo“ (Chawryło-Jarzyńska, 2014). Okrem toho patriarcha RPC poďakoval Putinovi za to, že vidí u ruského prezidenta schopnosť „formulovania myšlienok a ideí, ktoré zjednocujú ľudí“ (Chawryło-Jarzyńska, 2014).

Preto aj do budúcnosti, ak sa RF pokúsi o využitie RPC (ako zahranično-politický nástroj) pre dosiahnutie svojich cieľov na Ukrajine, výsledok nemusí byť efektívny a spoľahlivý. Po prvé v dôsledku negatívnych emócií, ktoré momentálne prechováva časť ukrajinskej verejnosti ku RPC ako inštitúcii spojenej s Kremľom. Po druhé v dôsledku jej markantného oslabenia. Bohužiaľ, intervenčná politika Kremľa voči Ukrajine nepriniesla želaný efekt ani v sekulárnej politike – ruský profesor histórie Zubov tvrdí, že „anektovali sme Krym, zahájili sme anexiu východnej Ukrajiny, ale nič dobrého z toho nevyšlo. Naša životná úroveň klesla, sme v totálnej izolácii, nenávidíme Západ, ale máme radi jeho produkty, ale tieto produkty boli odstránené z našich obchodov, a vidíme len naše, alebo čínske produkty, ktorých kvalita je podstatne nižšia“ (Zu-

bov, 2015) – ani v náboženskej politike. Spustila totiž vlnu emancipácie a zomknutia ukrajinského národa, čo sa prejavuje okrem iného i čoraz väčšou túžbou nezávislosti od Moskovského patriarchátu. Je možné pozorovať čoraz hlasnejšie požiadavky po vytvorení jednotnej autokefálnej ukrajinskej cirkvi.

Z tohto pohľadu by to pre RPC znamenalo katastrofický scenár, nakoľko by stratila najdôležitejšiu časť kánonického teritória – pravoslávnu Ukrajinu, a tým by projekt „Ruského sveta“ nebol úspešný, resp. kompletný. V snahe udržať si výhodné postavenie na Ukrajine oproti ostatným náboženstvám, berie do úvahy Moskovský patriarchát nielen ochranu svojho „kánonického teritória“, ale taktiež zachovanie statusu cirkvi s najväčším počtom veriacich v rámci univerzálneho pravoslávneho spoločenstva. V prípade vytvorenia silnej národnej ukrajinskej cirkvi by RPC stratila svoju pozíciu lídra v spoločenstve pravoslávnych cirkví a nová pravoslávna cirkev v ruskom duchovnom priestore by si mohla uplatňovať nárok na úlohu „zmocnenca“ tradície „Svätej Rusi“. Navyše RPC by stratila vzácny ideologický argument vo forme mýtu pravoslávneho bratstva východného slovanstva.

V tomto konflikte Kirill limitovaný späťosťou s Kremľom môže urobiť len tri veci. Po prvé, dištancovať sa od politiky Kremľa voči Ukrajine a nerobiť situáciu napätejšou (to je nereálne). Po druhé, patriarcha Kirill v kooperácii s metropolitom UPCMp Onufrijom bude musieť zmieriňovať polarizáciu vo vnútri UPCMp. Po tretie, blokovať formálne mechanizmy, prostredníctvom ktorých je možné udeliť autokefálnosť nekánonickej ukrajinskej pravoslávnej cirkvi. V tomto smere sa hlavne RPC podaril značný diplomatický úspech, ktorý sa udial počas spoločného zasadania globálnej pravoslávnej komunity, tzv. Synaxis.¹ Kirill totiž zabezpečil, aby otázka udelenia autokefálneho statusu ukrajinskej pravoslávnej cirkvi nebola možná ani počas Celopravoslávneho koncilu v tureckom Istanbule, resp. na Kréte v júni 2016.² Kirill presadil, že všetky rozhodnutia

¹ Synaxis sa konal na pozvanie ekumenického patriarchu Bartolomeja I. od 5. do 9. marca 2014 v Istanbule.

² V tomto smere nastala zmena. V dôsledku napätých rusko-tureckých vzťahov sa zmenilo miesto konania Celopravoslávneho koncilu. Ten sa konal nie v Istanbule, ale na Kréte. Zmenu navrhol patriarcha RPC Kirill na synaxise (zhromaždení) predstaviteľov

počas nastávajúceho Svätého a veľkého koncilu pravoslávnej cirkvi budú prijaté konsenzom. To znamená, že nebolo možné uznať nezávislosť ukrajinskej pravoslávnej cirkvi bez oficiálneho súhlasu RPC, z ktorej by sa mala formálne oddeliť¹ (Chawryło-Jarzyńska, 2014). Na koncil však hlava RPC napokon odmietla prísť (spolu s hlavami Gruzínskej, Bulharskej a Antiochijskej cirkvi).

Momentálne však má Konštantínopolský ekumenický patriarchát na stole ďalšiu oficiálnu žiadosť² z Ukrajiny o udelenie autokefálnosti. Jeho Blaženosť Bartolomej I. už ustanovil osobitnú komisiu na preskúmanie tejto žiadosti. Iniciátori žiadosti vyčítajú Moskovskému patriarchátu, že podporuje „ruskú agresiu“ na východnej Ukrajine. Podľa nich je neúnosné, aby ukrajinská pravoslávna cirkev ďalej podliehala Moskve. Ekumenický patriarchát odvetdy skúma žiadosť a vedie rozhovory s biskupmi a politikmi z Ukrajiny a Ruska (Krupa, 2017). Bezpochyby sú to smelé ambície, ale principiálnou podmienkou na udelenie autokefálnosti zo strany Konštantínopolu je zjednotenie troch existujúcich pravoslávnych cirkví na Ukrajine, čím by sa deklarovala určitá zrelosť, ktorú vyžaduje Ekumenický patriarchát. Doposiaľ každé pokusy o spojenie týchto cirkví stroskotávajú (Solik, Fialkovský, Baar, 2017).

To ukazuje, že cirkevná situácia na Ukrajine je plná dynamiky. Riešenie politického konflik-

autokefálnych pravoslávnych cirkví, ktorí sa od 21. do 28. januára 2016 vo švajčiarskom Chambesy a konštantínopolský ekumenický patriarcha Bartolomej ruskému naliehaniu na zmenu miesta konania koncilu neodporoval (Krupa, 2016c). Napokon však ruský patriarcha na Svätý a veľký koncil pravoslávnej cirkvi odmietol prísť (koncilu sa nezúčastnila taktiež hlava Gruzínskej, Bulharskej a Antiochijskej pravoslávnej cirkvi). Na koncile bolo zastúpených teda 10 pravoslávnych autokefálnych cirkví.

¹ Avšak jedna z ukrajinských pravoslávnych cirkví (alebo zjednotenej národnej cirkvi) by mohla získať uznanie prostredníctvom obnovy historickej autokefálnosti Kyjevskej metropoly, a teda nie získaním novej autokefálnosti. Z tohto dôvodu, to čo vidí RPC ako negatívny scenár, tj. strata nadradenosti nad ukrajinským pravoslávím je ešte stále reálne (Chawryło-Jarzyńska, 2014).

² Predseda ukrajinského parlamentu A. Parubij navštívil osobne 19. novembra 2016 ekumenického patriarchu Bartolomeja, aby mu predložil rezolúciu, schválenú v júni tohto roka, ktorou ukrajinský parlament žiada čestnú hlavu svetového pravoslávnia o uznanie autokefality pravoslávnia na Ukrajine (Krupa, 2016d).

tu je v nedohľadne, pretože je v záujme i ruského prezidenta nechať situáciu na Ukrajine nevyjasnenú. A tak krajina nie je schopná sa jednoznačne a bez problémov prikloniť k Západu; „v hre“ je totiž projekt euroázijskej hospodárskej spolupráce, ku ktorému Ukrajina – z ruského pohľadu – nutne patrí. Cirkvi nie sú aktérmi, ktorí by mohli rozhodujúcou mierou ovplyvniť politický vývoj. Avšak obrátene, politické udalosti majú veľké následky pre pravoslávne cirkvi na Ukrajine (Bremer, 2017).

Literatúra:

- BANCHOFF, T.: Religious Pluralism, Globalization, and World Politics. New York: Oxford University Press 2008.
- Biľšisť naselennja Ukrajiny vidnosyť sebe perevažno do Pravoslavnoji cerkvi Kyjivskoho patriarchatu. 2015. Dostupné na internete: <<http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/bilshist-naselgo-patriarhatu.htm>> [18/2/2017].
- BLITT, C. R.: Russia's Orthodox Foreign Policy: the Growing Influence of the Russian Orthodox Church in Shaping Russia's Policies Abroad. University of Pennsylvania Journal of International Law, roč. 33, č. 2 (2011), s. 363 – 460.
- BREMER, T.: Konflikt na Ukrajine a cirkvi, 2017. Dostupné na internete: <<https://svetkrestanstva.postoj.sk/20850/konflikt-na-ukrajine-a-cirkvi>> [7/6/2017].
- BUCIORA, J.: Canonical Territory of the Moscow Patriarchate: An Analysis of Contemporary Russian Orthodox Thought, 2007. Dostupné na internete: <http://www.orthodox-christian-comment.co.uk/canonical_territory_of_the_moscow_patriarchate.htm> [11/3/2017].
- CHAWRYŁO-JARZYŃSKA, K.: Ukraińska gra patriarchy Cyryla, 2014. Dostupné na internete: <<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2014-08-14/ukrain-ska-gra-patriarchy-cyryla>> [7/6/2017].
- CURANOVIĆ, A.: The Religious Diplomacy of the Russian Federation, 2012a. Dostupné na internete: <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/ifrirnr12curanovic_religiousdiplomacyjune2012.pdf> [6/2/2017].

- CURANOVIĆ, A.: The Religious Factor in Russia's Foreign Policy. Abingdon: Routledge 2012b.
- Doklad Svjatejšego Patriarcha Kirilla na Archierejskom Sobore Ruskoj Pravoslavnoj Cerkvi (2 fevralja 2016 goda). 2016. Dostupné na internete: <<http://www.patriarchia.ru/db/text/43-66063.html>> [11/6/2017].
- DZIDZIGURI, S.: The Power And Limits Of The Russian Orthodox Church, 2016. Dostupné na internete: <<https://www.forbes.com/sites/realspin/2016/12/14/the-power-and-limits-of-the-russian-orthodox-church/#309e26c74b35>> [16/3/2017].
- FALK, R.: Religion and Humane Global Governance. New York: Palgrave MacMillan 2001.
- FOX, J. - SANDLER, S.: Bringing Religion Into International Affairs. New York: Palgrave MacMillan 2004.
- GALEOTTI, M. - BOWEN, S. A.: Putin's Empire of the Mind, 2014. Dostupné na internete: <<http://foreignpolicy.com/2014/04/21/putins-empire-of-the-mind/>> [22/5/2017].
- GASKOVA, M.: The Role of the Russian Orthodox Church in Shaping the Political Culture of Russia, 2004.
- GRETSKIY, I.: The Orange Revolution: A Challenge for the Russian Orthodox Church, 2007. Dostupné na internete: <<http://www.eisa-net.org/bebruga/eisa/files/events/turin/Igor-TURIN2007FINAL.pdf>> [22/4/2017].
- HARMANOŠ, M. Kresťanstvo a globalizácia. In SIPKO, J. (ed.): 5. Študentská vedecká konferencia. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2010, s. 953 - 962.
- HAYNES, J.: An Introduction to International Relations and Religion. London: Pearson 2007.
- HAYNES, J.: Religious Transnational Actors and Soft Power. Abingdon: Routledge 2012.
- HOVORUN, C.: Scaffolds of the Church: Towards Poststructural Ecclesiology. Eugene: Wipf and Stock Publishers 2017.
- IVANOV, M. P.: Russian Orthodox Church and Democratic Transition in Russia, 1999. Dostupné na internete: <<https://www.nato.int/acad/fellow/97-99/ivanov.pdf>> [7/4/2017].
- JELENSKYJ, V.: Ukrajina - 2014: Religijni kul'turi i desekuljaryzacija v Ukrajini. In: ČERNOVA, A. (ed.): Suspiľno-polityčnyj konflikt i cerkva. Kijiv: Centr Razumkova 2014, s. 61 - 67.
- JOHNSTON, M.: Faith-based diplomacy: Trumping realpolitik. New York: Oxford University Press 2003.
- JUDIS, B. J.: The Chosen Nation: The Influence of Religion on U.S. Foreign Policy, 2005. Dostupné na internete: <<http://carnegieendowment.org/files/PB37judis.FINAL.pdf>> [8/5/2017].
- KAUROV, V.: An Anti-NATO Marathon, 2007. Dostupné na internete: <<http://www.globoscope.ru/eng/content/articles/130/>> [8/9/2017].
- KOČIN, V.: Esli nam dadut boľšie bjudžety - vezde budet russkij flag, 2015. Dostupné na internete: <<https://iz.ru/news/589034>> [7/4/2017].
- Konstitucija Rossijskoj Federacii. 1993. Dostupné na internete: <<http://www.constitution.ru>> [17/2/2017].
- KOŘAN, M.: Jednopřípadová studie. In Druhlák, P. (ed.): Jak zkoumat Politiku. Praha: Portál 2008, s. 29 - 61.
- KRATOCHVÍL, P.: Analýza role římskokatolícké cirkve při spoluutváření české zahraniční politiky. Mezinárodní vztahy, roč. 46, č. 2 (2011), s. 20 - 34.
- KRUPA, J.: Podoby ukrajinského kresťanstva, 2014. Dostupné na internete: <<http://www.impulzrevue.sk/article.php?1131>> [7/1/2017].
- KRUPA, J.: Prekvapivý príbeh pravoslávia v Japonsku, 2016a. Dostupné na internete: <<https://svetkrestanstva.postoj.sk/15535/prekvapivy-pribeh-pravoslavia-v-japonsku>> [9/2/2017].
- KRUPA, J.: Ukrajina: Komu patrí Kyjevsko-pečerská lavra?, 2016b. Dostupné na internete: <<https://svetkrestanstva.postoj.sk/10-143/ukrajina-komu-patri-kyjevsko-pecerska-lavra>> [17/5/2017].
- KRUPA, J.: Pravoslávny koncil: Príbeh, kde sa miesi politika, vojna v Sýrii aj ekonomická kríza, 2016c. Dostupné na internete: <<https://svetkrestanstva.postoj.sk/11258/ppravoslavny-koncil-pribeh-kde-sa-miesi-politika-vojna-v-syrii-aj-ekonomicka-kriza>> [1.5.2017].

- KRUPA, J.: Ukrajina chce cirkevnú nezávislosť, patriarcha Bartolomej je zdržanlivý, 2016d. Dostupné na internete: <<https://svetkrestanstva.postoj.sk/19207/u-krajina-chce-cirkevnu-nezavislost-patriarcha-bartolomej-je-zdrzanlivy>> [4.5.2017].
- KRUPA, J.: Ukrajina žiada Konštantínopol o posilnenie náboženskej nezávislosti od Moskvy, 2017. Dostupné na internete: <<https://svetkrestanstva.postoj.sk/26785/u-krajina-ziada-konstantinopol-o-posilnenie-nabozenskej-nezavislosti-od-moskvy>> [15.10.2017].
- LAQUEUR, W.: Putin a Putinismus. Praha: Prostor 2016.
- LARYŠ, M.: Ukrajina. In: Kuchyňková, P. (ed.): Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru. Brno: Masarykova univerzita 2006, s. 68 – 90.
- LEUSTEAN, N. L.: Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century. Abingdon: Routledge 2014.
- LOMAGIN, N.: Interest groups in Russian foreign Policy: The invisible hand of the Russian Orthodox Church. International Politics, roč. 49, č. 4 (2012), s. 498 – 516.
- Metropolita Kyjevský a celej Ukrajiny Vladimír vystupuje za jednotu ruského pravoslavia. 2009. Dostupné na internete: <<http://slovak.ruvr.ru/2009/01/20/1070981/>> [18/4/2017].
- Metropolitan Vladimir of Kiev refused to become a candidate for Patriarch. 2009. Dostupné na internete: <http://orthodoxeurope.org/newsarchive/january_2009.aspx> [16/6/2017].
- MP Viktor Yelensky: Moscow Patriarchate loses 70 parishes in two years. 2016. Dostupné na internete: <https://risu.org.ua/en/index/all_news/confessional/62154/> [12/8/2017].
- NODIA, G.: Georgia's Showdown Between Church And State, 2011. Dostupné na internete: <https://www.rferl.org/a/commentary_georgia_churches/2314963.html> [8/11/2016].
- NOVIKOV, A. Počemu My Prazdnuem 1025-letie Kreščenija Rusi, 2013. Dostupné na internete: <<https://www.fondsk.ru/news-/2013/07/21/pochemu-my-prazdnuem-1025-letie-kreschenia-rusi-21617.html>> [14/5/2017].
- NYE, S. J.: Soft Power: The Means To Success In World Politics. New York: PublicAffairs, 2004.
- Organizacii Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi. 2017. Dostupné na internete: <<http://www.patriarchia.ru/db/organizations/>> [16/6/2017].
- Osnovy social'noj koncepcii Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi. 2000. Dostupné na internete: <<https://mospat.ru/ru/documents/social-concepts/>> [16/6/2017].
- OVERMEYER, H.: Spor o „kanonické teritorium“, 2007. Dostupné na internete: <<https://www.getsemany.cz/node/1189>> [14/5/2017].
- Patriarch Aleksij II ne sobiraetsja na Ukrainu. 2006. Dostupné na internete: <<https://point.md/ru/novosti/politika/patriarh-aleksij-ii-ne-sobiraetsya-na-ukrainu>> [14/8/2017].
- Patriarch Kirill: Na Ukraine my vidim revoljucionnuju situaciju. 2014. Dostupné na internete: <<http://www.pravmir.ru/patriarx-kirill-na-ukraine-my-vidim-revoljucionnuyu-situaciju/>> [11/7/2017].
- Patriarch Kirill: Russkiy Mir and the Russian Orthodox Serve to Unite Nations and Confessions. 2010. Dostupné na internete: <<https://www.russkiymir.ru/en/news/123749/>> [16/9/2017].
- Patriarch Varfolomej „upolnomočil“ ministra koordinirovať vzaimootnošenija medzi pravoslavnymi cerkvjami. 2006. Dostupné na internete: <<http://www.interfax-religion.ru/dialog/?act=news&div=9969>> [11/4/2017].
- PAYNE, P. D.: Spiritual Security, the Russkiy Mir, and the Russian Orthodox Church: The Influence of the Russian Orthodox Church on Russia's Foreign Policy regarding Ukraine, Moldova, Georgia, and Armenia. In: Hug, A. (ed.): Traditional religion and political power: Examining the role of the church in Georgia, Armenia, Ukraine and Moldova. London: The Foreign Policy Centre (FPC) 2015, 65 – 70.
- PETITO, F. – HATZOPOULOS, P.: Religion in International Relations: The Return from Exile. New York: Palgrave MacMillan 2003.
- POLEGKYI, O. Changes in Russian foreign policy discourse and concept of “Russian World“, 2011. Dostupné na internete:

- <<http://www.pecob.eu/changes-russian-foreign-policy-discourse-concept-russian-world>> [10/5/2017].
- PUTIN, V.: Rossija i menjajuščijsja mir, 2012. Dostupné na internete: <<http://www.mn.ru/politics/78738>> [11/4/2017].
- PUTIN, V (ed.): First Person: An Astonishingly Frank Self-Portrait by Russia's President. New York: PublicAffairs 2000.
- Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe. 2017. Dostupné na internete: <<http://www.pewforum.org/2017/05/10/religious-belief-and-national-belonging-in-central-and-eastern-europe/>> [17/6/2017].
- RICHTERS, K.: The Post-Soviet Russian Orthodox Church: Politics, Culture and Greater Russia. Abingdon: Routledge 2012.
- Ruskaja Pravoslavnaja Cerkov zagranicej. 2017. Dostupné na internete: <<http://www.synod.com/synod/index.html>> [16/6/2017].
- SAGAN, A.: O krizi východního křesťanství, 2011. Dostupné na internete: <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/1586/o-krizi-vychodniho-krestanstvi>> [5/4/2017].
- SAGAN, A.: (2015). Pravoslavie v Ukraine v 2014 godu: na perelome pomestnosti i „ruskogo mira“, 2015. Dostupné na internete: <https://risu.org.ua/ru/index/expert_thought/analytic/58893> [14/4/2017].
- SHANI, G.: Transnational religious actors and international relations. In Haynes, J. (ed.): Routledge handbook of religion and politics. New York: Routledge 2009, s. 308 – 322.
- SMITH, O.: Mapped: The world's most (and least) religious countries, 2017. Dostupné na internete: <<http://www.telegraph.co.uk/travel/maps-and-graphics/most-religious-countries-in-the-world/>> [5/5/2017].
- SOLIK, M. – BAAR, V.: Koncept „Ruského sveta“ ako nástroj implementácie soft power v ruskej zahraničnej politike. Politické vedy, roč. 19, č. 1 (2016), s. 8 – 47.
- SOLIK, M. – FILAKOVSKÝ, J. – BAAR, V.: Belarusian and Ukrainian Autocephalous Orthodox Churches and National Identity: Comparison. Politické vedy, roč. 20, č. 2 (2017), s. 116 – 163.
- STIER, G.: Renesance pravoslaví v Rusku, 2014. Dostupné na internete: <http://ceskapozice.lidovky.cz/renesance-pravoslavi-v-rusku-dj8-/tema.aspx?c=A140-107_231603_pozice_138583> [7/3/2017].
- SUSLOV, D. M.: "Holy Rus": The Geopolitical Imagination in the Contemporary Russian Orthodox Church. Russian Politics & Law, roč. 52, č. 3 (2014), s. 67 – 86.
- Svjatejšij Patriarch Kirill vstretilsja s prezidentom Ukrainy V. F. Janukovičem. 2010. Dostupné na internete: <<https://mospat.ru/ru/2010/11/23/news31136/>> [11/5/2017].
- Svjato-Paraskevskaja parafija UPC MP sela Soloniv na Rivnensčyni pryjednalasja do UPC Kyjivskoho Patriarchatu. 2014. Dostupné na internete: <<http://www.cerkva.info/uk/news/visti/5269-rivnenska-eparhiya-novyny-07-08-2014.html>> [11/2/2017].
- ŠTEVKOV, P.: Zahraňičná politika pravoslávia, 2013. Dostupné na internete: <<http://www.sekuritaci.cz/zahranicna-politika-pravoslavia/>> [10/5/2017].
- THOMAS, S. M.: The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Relations. New York: Palgrave Macmillan 2005.
- TONOYAN, S. L. – PAYNE P. D.: The Visit of Patriarch Kirill to Ukraine in 2009 and its Significance in Ukraine's Political and Religious Life. Religion, State and Society, roč. 38, č. 3 (2010), s. 253 – 264.
- USOV, P.: Rusko, Ukrajina, Bielorusko a problém geopolitickej voľby, 2006. Dostupné na internete: <<http://despiteborders.com/rusko-ukrajina-bielorusko-a-problem-geopolitickej-volby/>> [9/12/2016].
- Ustav Ruskoj Pravoslavnoj Cerkvi: Obščie položenija. 2000. Dostupné na internete: <<https://mospat.ru/ru/documents/ustav/i/>> [11/4/2017].
- VAN HERPEN, H. M.: Putin's Propaganda Machine: Soft Power and Russian Foreign Policy. Lanham: Rowman & Littlefield 2016.
- Viktor Juščenko prizyvaet Sinody UPC MP i UPC KP sozdat' sovместnuju komissiju dlja obedinenija v edinuju pomestnuju cerkov. 2007. Dostupné na internete: <http://www.religare.ru/2_36970.html> [21/5/2017].

- YURASH, A.: Orthodoxy and the 2004 Ukrainian Presidential Electoral Campaign. *Religion, State & Society*, roč. 33, č. 4 (2005), s. 367 – 386.
- ZARAKHOVICH, Y.: Putin's Reunited Russian Church, 2007. Dostupné na internete: <<http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1622544,00.html>> [7/3/2017].
- ZDIORUK, S. – HARAN, O.: The Russian Orthodox Church as an Instrument of Russia's Foreign Policy towards Ukraine. In: Pkhaldze, T. (ed.): *Religion as the Instrument of Russian Foreign Policy towards Neighboring Countries Georgia, Latvia, Ukraine*. Tbilisi: "Mtatsmindeli" Publishing House 2012a, s. 54 – 100.
- ZDIORUK, S. – HARAN, O.: *Russkii Mir and the Future of the Ukrainian Orthodox Church*, 2012b. Dostupné na internete: <http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/pepm_234_Haran_Sept2012.pdf> [25/3/2017].
- ZOLOTOV, A.: Russian Orthodox Church: Icons of Russia's soft power, 2014. Dostupné na internete: <<http://www.russia-direct.org/analysis/russian-orthodox-church-icons-russias-soft-power>> [19/2/2017].
- ZUBOV, B. A. Anexe Krymu nic dobrého nepřinesla. Klesla životní úroveň, jsme v izolaci, 2015. Dostupné na internete: <<http://neovlivni.cz/rusky-historik-zubov-anexe-krymu-nic-dobreho-neprinesla-klesla-zivotni-uroven-jsme-v-izolaci/>> [18/6/2017].